

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет

Конспект лекцій

з дисципліни

“Облік зовнішньоекономічної діяльності”

для студентів напрямку підготовки 7.03050901 та
8.03050901 «Облік і аудит» денної та заочної форми
навчання

частина I

2014

Конспект лекцій з дисципліни "Облік зовнішньоекономічної діяльності" для студентів напряму підготовки 7.03050901 та 8.03050901 «Облік і аудит» денної та заочної форми навчання, частина I /Укл.: Помулева В.М - Запоріжжя: ЗНТУ, - 2014. - 94 с.

Укладач: В.М. Помулева, ст.викладач кафедри «Облік і аудит»

Рецензент д.держ.упр., професор, зав.каф. “Облік і аудит”
Левченко Н.М.

Відповідальний за випуск: д.держ.упр., професор, зав.каф.
“Облік і аудит” Левченко Н.М.

Затверджено
на засіданні кафедри
„Облік і аудит”
Протокол № 7
від „6” березня 2014 р.

Затверджено на засіданні
Факультету економіки
управління
Протокол № 6
від „20” березня 2014 р.

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1. Загальнотеоретичні та специфічні основи обліку зовнішньоекономічної діяльності	6
1.1. Предмет, завдання дисципліни. Види зовнішньоекономічних операцій	6
1.2. Завдання та об'єкти бухгалтерського обліку операцій у зовнішньоекономічній діяльності	7
1.3. Принципи ЗЕД. Принципи оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності	11
1.4. Суб'єкти ЗЕД, їх реєстрація та акредитація	12
1.5. Державне регулювання ЗЕД в Україні	13
Питання для самоконтролю	15
Тема 2. Зовнішньоекономічні контракти й особливості відображення інформації в системі бухгалтерського обліку	16
2.1. Значення, зміст та структура зовнішньоекономічного договору (контракту)	16
2.2. Види зовнішньоекономічних контрактів	23
2.3. Види посередників у зовнішньоекономічній діяльності	28
2.4. Особливості умов зовнішньоекономічного договору (контракту)	29
2.5. Особливості відображення операцій відповідно до умов контракту	31
2.6. Ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій	32
Питання для самоконтролю	35
Тема 3. Облік валютних операцій	36
3.1. Види валютних рахунків. Порядок відкриття рахунків в іноземній валюті	37
3.2. Види і класифікація валют	39
3.3. Особливості обліку іноземної валюти. Порядок відображення операцій в іноземній валюті	40
3.4. Монетарні та немонетарні статті. Валютний курс і курсові різниці	41
3.5. Облік операцій, пов'язаних з купівлею та продажем інвалюти	46
3.6. Міжнародні розрахунки, їх види та форми. Порядок	52

здійснення міжнародних розрахунків	
Питання для самоконтролю	56
Тема 4. Облік кредитів та депозитів в іноземній валюті	57
4.1. Порядок та умови отримання банківського кредиту	57
4.2. Порядок отримання позикових коштів в іноземній валюті від нерезидента	59
4.3. Облік кредитів в іноземній валюті від банків резидентів. Облік позик від нерезидентів	61
4.4. Облік депозитів в іноземній валюті	67
Питання для самоконтролю	69
Тема 5. Облік службових відряджень за кордон	70
5.1. Загальні положення направлення працівників в закордонні відрядження	70
5.2. Бухгалтерський та податковий облік витрат на закордонні відрядження	75
5.3. Розрахунки із застосуванням пластикових карток	77
Питання для самоконтролю	78
Тема 6. Облік експортних операцій	78
6.1. Поняття і умови здійснення експортних операцій	79
6.2. Митне оформлення зовнішньоекономічних операцій	80
6.3. Документальне забезпечення митного оформлення товарів, що експортуються	82
6.4. Строки проведення розрахунків за експортними операціями	83
6.5. Облік операцій з експорту товарів (продукції) за умови прямого виходу підприємства на зовнішній ринок	85
6.6. Облік операцій з експорту робіт, послуг	88
6.7. Облік авансів, одержаних від іноземних покупців	89
Питання для самоконтролю	90
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	92
Частина II	

ВСТУП

Вихід на світовий ринок практично всіх підприємств і фірм та необхідність більш ефективного здійснення експортно-імпортних операцій вимагає підвищення рівня знань з бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності.

Знання бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних діяльності дозволить правильно відображати в обліку всі зовнішньоекономічні операції, правильно скласти звітність, здійснювати належний контроль за витратами та формуванням прибутку. Достовірна інформація, за даними бухгалтерського обліку, необхідна не тільки керівникам підприємства для своєчасного приймання вірних фінансово-економічних рішень, а й для зовнішніх інвесторів.

Метою вивчення дисципліни «Облік зовнішньоекономічної діяльності» є засвоєння студентами питань методології, методики та організації бухгалтерського обліку в сфері зовнішньоекономічної діяльності, набуття відповідних практичних навичок у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 1. Загальнотеоретичні та специфічні основи обліку зовнішньоекономічної діяльності

1.1. Предмет, завдання дисципліни. Види зовнішньоекономічних операцій.

1.2. Завдання та об'єкти бухгалтерського обліку операцій у зовнішньоекономічній діяльності.

1.3. Принципи ЗЕД. Принципи оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

1.4. Суб'єкти ЗЕД, їх реєстрація та акредитація.

1.5. Державне регулювання ЗЕД в Україні.

Література: 1,2,4,8,9,10

1.1. Предмет, завдання дисципліни. Види зовнішньоекономічних операцій.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, що побудована на взаємовідносинах між ними і здійснюється як на території нашої держави, так і за її межами.

ЗЕД регламентується Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959 та міжнародними договорами з окремими країнами. ЗЕД пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Здійснюється в різних формах, найпоширенішою з яких є торгівля.

Згідно із Законом до ЗЕД належать *такі її види*:

- експорт та імпорт товарів, капіталів і робочої сили;
- надання послуг, у тому числі виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних та ін.;

- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;

- кредитні й розрахункові операції, створення кредитних і страхових установ на території України та за її межами;
- спільна підприємницька діяльність, що передбачає створення спільних підприємств різних видів і форм власності, здійснення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- підприємницька діяльність, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торгових марок й інших нематеріальних об'єктів власності на території України та за її межами;
- організація виставок, аукціонів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, здійснюваних на комерційній основі за участі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- організація та здійснення оптової консигнаційної торгівлі на території України за іноземну валюту;
- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована за формою зустрічної торгівлі;
- орендні, у тому числі лізингові операції;
- операції з придбання, продажу й обміну валюти на валютних аукціонах і біржах, міжбанківському валютному ринку;
- робота на контрактній основі фізичних осіб (громадян України та іноземців) на території України та за її межами;
- інші види ЗЕД, не заборонені законами України.

В міжнародній торгівлі основними видами зовнішньоторговельних операцій є експорт, імпорт.

Предметом дисципліни є облік фінансово-господарських операцій в зовнішньоекономічних відносинах.

Основними завданнями дисципліни є вивчення методів і технології обліку найпоширеніших фінансових та господарських операцій, що застосовуються у зовнішньоекономічних відносинах суб'єктів господарювання України з іноземними контрагентами; набуття вмінь документального забезпечення та відображення зовнішньоекономічних операцій у системі рахунків бухгалтерського обліку та оподаткування зовнішньоекономічних операцій.

1.2. Завдання та об'єкти бухгалтерського обліку операцій у зовнішньоекономічній діяльності.

Об'єкти обліку зовнішньоекономічної діяльності:

- майно та джерела його утворення, що беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності;
- господарські процеси, що складаються з сукупності зовнішньоекономічних операцій та їх результати.

Основні завдання бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності:

- методологічного характеру;
- методичного характеру;
- організаційного характеру;
- технічного забезпечення.

Завдання методологічного характеру. Як правило, для обліку зовнішньоекономічної діяльності застосовується національний План рахунків тієї країни, на території якої функціонують суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Завдання методичного характеру спрямовані на: достовірне відображення інформації в первинних і зведених документах та регістрах синтетичного і аналітичного обліку, раціональну побудову цих регістрів: формування вихідних документів та форм звітності при автоматизації облікових робіт.

Завдання організаційного характеру наступні: організація матеріальної відповідальності та контроль за забезпеченням збереження товарно-матеріальних цінностей та грошових (валютних) коштів; вибір схеми обліку відповідних об'єктів і формування графіків документообігу; визначення періодичності складання регістрів синтетичного і аналітичного обліку, бухгалтерської звітності.

Технічне забезпечення бухгалтерського обліку передбачає автоматизоване формування первинних документів, облікових регістрів і форм звітності.

Суб'єкти ЗЕД ведуть бухгалтерський та оперативний облік зовнішньоекономічних операцій, а також статистичну звітність, яку надсилають органам державної статистики України.

Основною метою ведення обліку операцій з експорту та імпорту є встановлення контролю за наявністю, рухом та збереженням товарів, правильним оформленням відповідних документів, своєчасним виставленням претензій до постачальників і транспортних організацій у разі нестачі, браку, порушення термінів поставок.

Суб'єкти ЗЕД самостійно визначають порядок її аналітичного обліку, вводять відповідні субрахунки зі збереженням номерів діючого Плану рахунків.

Облік експортних та імпортних товарів ведеться у розрізі:

- облікових партій;
- товарної номенклатури, прийнятої в міжнародних розрахунках;
- місць зберігання товарів;
- матеріально відповідальних осіб.

Обліковують товари у натуральному і грошовому (вартісному) виразі.

Підставою для бухгалтерських записів операцій із ЗЕД є належним чином оформлені документи. Їх можна поділити на такі основні групи:

- технічна документація — технічні паспорти на машини та обладнання, формуляри й описи виробів, інструкції щодо встановлення, монтажу, налагодження, управління та ремонту;

- товаросупровідна документація — сертифікат про якість товару, відвантажувальна специфікація, упакувальний листок, комплектувальна відомість;

- транспортна, експедиторська, страхова документація — залізнична накладна та її копії, дублікат залізничної накладної міжнародного вантажного сполучення, квитанція залізничної накладної внутрішнього вантажного сполучення, багажна квитанція, коносамент, накладні автотранспортного, річкового і повітряного сполучення тощо, страховий поліс або сертифікат;

- складська документація — приймальний акт порту України на експортний товар, генеральний акт розвантаження судна з імпортним вантажем у порту прибуття України, докова розписка про прийняття вантажу на зберігання іноземного порту, варант;

- розрахункова документація — рахунок-фактура, розрахункова специфікація, переказний вексель (тратта);

- банківська документація — заявка на переказ валюти, інкасове доручення, доручення на відкриття акредитива, чек, доручення на розподіл експортної виручки; виписки операцій за розрахунковим і валютним рахунками;

- митна документація — вантажна митна декларація, сертифікат про походження товару; довідки про сплату мита, акцизів, зборів, податку на додану вартість;

- претензійно-арбітражна документація — претензійний лист, позовна заява в суд (або арбітраж), постанова суду (або арбітражу) про задоволення або відхилення позову;

- документи про нестачу і псування товару — комерційний акт на нестачу, аварійний сертифікат.

Облік ЗЕД здійснюється в національній валюті України. Для цього всі кошти в іноземних валютах перераховують в еквівалент грошової одиниці України за курсом НБУ на дату здійснення операції. Одночасно кошти в іноземних валютах мають відображатися в обліку у валюті розрахунків і платежів (за кожним видом іноземної валюти). Для цього запис робиться у вигляді дробу, у чисельнику якого зазначають іноземну валюту, а в знаменнику — її еквівалент у грошовій одиниці України.

У первинних документах бухгалтерського обліку записи вартісних показників відображають у тій грошовій одиниці, в якій фактично здійснюються операції. Під час обробки первинних документів у знаменнику вказують еквівалент у національній валюті за курсом НБУ на дату, прийняту для перерахунку.

У реєстрах бухгалтерського обліку (журналах, відомостях, книгах) усі записи операцій в іноземних валютах відображають у національній валюті. Одночасно записи зазначених операцій доцільно здійснювати в ідентичних реєстрах із зазначенням назви іноземної валюти (долари, євро тощо). Ці реєстри для відображення операцій у системі рахунків бухгалтерського обліку не використовуються, а є наочним посібником для визначення фактичного стану валютних цінностей підприємства в іноземній валюті.

У балансі залишки коштів на валютних статтях (іноземної валюти в касі, на рахунках у банку, грошові документи в іноземних валютах, дебіторська і кредиторська заборгованість в іноземних валютах) підлягають перерахунку в грошову одиницю України за курсом НБУ на останнє число звітного періоду. Унаслідок зміни курсів валют у період між датою здійснення господарської операції і датою розрахунку за нею виникають курсові різниці, які можуть бути позитивними або негативними.

Під час здійснення ЗЕД управлінському персоналу слід приділяти особливу увагу організації обліку та контролю операцій: виконання договорів, облік руху експортних та імпорتنих товарів,

облік руху валютних коштів за експортовану та імпортовану продукцію.

1.3. Принципи ЗЕД. Принципи оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

Принципи ЗЕД, визначені ст. 2 Закону України „Про зовнішньоекономічну діяльність” № 959:

- принцип суверенітету народу України при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (полягає у: виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати ЗЕД; в обов'язку України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин);

- принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва (полягає у: праві суб'єктів ЗЕД добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки; праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які не заборонені законами України; обов'язку додержувати при здійсненні ЗЕД порядку, встановленого законами України; виключному праві власності суб'єктів ЗЕД на всі одержані ними результати ЗЕД);

- принцип юридичної рівності та недискримінації (полягає у: рівності перед законом всіх суб'єктів ЗЕД; забороні будь-яких, крім передбачених цим Законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів ЗЕД, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів);

- принцип верховенства закону (полягає у регулюванні ЗЕД тільки законами України; забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що створюють умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України);

- принцип захисту інтересів суб'єктів ЗЕД (полягає у тому, що Україна як держава: забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території, за межами України згідно з нормами міжнародного права; здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами);

- принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, відповідно до ст. 11 ЗУ № 959, здійснюється за такими принципами:

- Україна самостійно встановлює і скасовує податки і пільги для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;
- ставки податків встановлюються і скасовуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України;
- рівень оподаткування встановлюється виходячи з необхідності досягнення та підтримання самоокупності і самофінансування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та з метою бездефіцитності платіжного балансу України;
- стабільність кількості видів і розмір податків гарантуються державою на строк не менш як 5 років;
- забороняється встановлювати інші податки, крім тих, що затверджені Верховною Радою України;
- ставки податків є однаковими для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та визначаються за товарною ознакою: для одного і того ж товару діє єдина ставка податку;
- заохочення експорту готової продукції.

1.4. Суб'єкти ЗЕД, їх реєстрація та акредитація.

Суб'єктами ЗЕД України є:

- фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність та дієздатність згідно з чинним законодавством України та постійно проживають на території України;
- юридичні особи, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких знаходиться повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;
- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності зареєстровані, як такі в Україні та мають постійне місцезнаходження на території України;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, якщо вони зареєстровані як підприємці; юридичні особи - з моменту набуття ними статусу юридичної особи (тобто з моменту державної реєстрації) і тільки в тому випадку, якщо установчими документами (статутом, установчим договором) передбачено здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Виконання умов зовнішньоекономічних договорів передбачає переміщення товару через митний кордон України. Це спричиняє необхідність реєстрації суб'єктів – учасників зовнішньоекономічної діяльності - в митних органах.

Суб'єкти ЗЕД, незалежно від форм власності, підлягають обліку в митному органі, в зоні діяльності якого вони перебувають. Інформація про цей облік надається митними органами Міністерству статистики. Міністерству економіки і Головній державній податковій адміністрації.

Якщо необхідним є митне оформлення вантажу, суб'єкт ЗЕД повинен звернутися до митного органу (вантажний відділ або митний пост) за місцем своєї державної реєстрації і стати на облік.

1.5. Державне регулювання ЗЕД в Україні.

Регулювання ЗЕД в Україні здійснюється державою, недержавними органами управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торгово-промислові палати України) та самими суб'єктами ЗЕД з метою:

- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці;

- захисту економічних інтересів України та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- заохочення конкуренції та ліквідації монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці;
- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку.

Окремі сфери ЗЕД регулюють:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Національний банк України;
- центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики (Міністерство економіки України);
- органи доходів і зборів;
- Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.

До основних законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання України належать:

- Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 р. № 959 – XII.
- Закон України „Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23.09. 1994 р. № 185-94ВР
- Закон України „Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 р. № 93.
- Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р. № 1560 – XII.
- Декрет Кабінету Міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 10.02.1993 р. № 15-93.

Особливе місце, у системі заходів державного регулювання, належить **валютному контролю**, основною метою якого є контроль дотримання валютного законодавства при проведенні зовнішньоекономічних операцій.

Органи валютного контролю мають право вимагати від резидентів та нерезидентів повну інформацію про здійснення ними валютних операцій, стан банківських рахунків в іноземній валюті.

Основними завданнями валютного контролю є:

- контроль за надходженням виручки за експортовані товари;

- контроль за проведенням обов'язкового продажу валютної виручки експортерами;
- контроль за надходженням товарів в Україні за імпортними операціями;
- контроль за надходженням товарів за бартерними контрактами.

З метою підвищення ефективності валютного контролю та вдосконалення інформаційного співробітництва між органами валютного контролю Національний банк України створив систему інформаційного обміну даними.

Для проведення певних видів зовнішньоекономічної діяльності Міністерство економіки застосовує їх *ліцензування* та *квотування*.

Кожна держава здійснює політику регулювання ЗЕД на основі тарифів та нетарифних методів.

До нетарифного регулювання належать: квотування та ліцензування товаропотоків; ускладнення митних процедур; впровадження санітарного та фітосанітарного контролю; адміністративні збори; обмеження; санкції; спеціальні режими; дозволи-заборони; субсидії; пільги; заходи у відповідь на недружні дії (ембарго).

До методів тарифного регулювання відносять державні податки, до числа яких входять і митні платежі.

Питання для самоконтролю

1. Якими законодавчими актами регулюється ЗЕД в Україні?
2. Визначити, хто може бути суб'єктом ЗЕД.
3. Визначіть поняття «зовнішньоекономічна діяльність» з різних джерел.
4. Сформулюйте види зовнішньоекономічної діяльності. Дайте характеристику основних видів ЗЕД.
5. У чому полягає реекспорт та реімпорт товарів?
6. Сформулюйте основні принципи ЗЕД.
7. Які документи необхідно надати для проходження акредитації в митних органах?
8. Хто здійснює контроль за експортно-імпортними операціями?
9. Які завдання обліку зовнішньоекономічної діяльності?
10. У якій валюті ведеться синтетичний, аналітичний облік зовнішньоекономічних операцій?

Тема 2. Зовнішньоекономічні контракти й особливості відображення інформації в системі бухгалтерського обліку

- 2.1. Значення, зміст та структура зовнішньоекономічного договору (контракту).**
- 2.2. Види зовнішньоекономічних контрактів.**
- 2.3. Види посередників у зовнішньоекономічній діяльності.**
- 2.4. Особливості умов зовнішньоекономічного договору (контракту).**
- 2.5. Особливості відображення операцій відповідно до умов контракту.**
- 2.6. Ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій.**

Література: 1, 4, 6, 7, 10, 12, 17, 27.

2.1. Значення, зміст та структура зовнішньоекономічного договору (контракту).

Договір – комплексне (інтегративне) поняття, що включає в себе і угоду про виникнення договірних зобов'язань, і форму, яку воно приймає, і нарешті саме договірне зобов'язання аж до моменту його зникнення.

Зовнішньоекономічний договір складається згідно з чинним законодавством України з урахуванням міжнародних договорів, які уклала Україна або до яких вона приєдналася. Зовнішньоекономічний договір укладається *в простій письмовій формі*, якщо інший порядок не встановлено законом або міжнародним договором України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) може бути визнано недійсним у судовому або арбітражному порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів.

Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічної угоди визначаються правом місця її укладання, якщо сторони не погодили інше. Місце укладання угоди визначається законами України.

Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів визначаються правом країни, добровільно обраної сторонами під час укладання договору, або за спільним погодженням.

За відсутності домовленості між сторонами щодо права, яке має застосовуватись до зовнішньоекономічних договорів, вступає в силу

право країни, де заснована, має місце проживання або основне місце діяльності сторона, що є:

- продавцем — у договорі купівлі-продажу;
- наймачем — у договорі майнового найму;
- ліцензіаром — у ліцензійному договорі про використання виняткових або аналогічних прав;
- охоронцем — у договорі зберігання;
- комітентом (консигнантом) — у договорі комісії (консигнації);
- довірительом — у договорі доручення;
- перевізником — у договорі перевезення;
- експедитором — у договорі транспортно-експедиторського обслуговування;
- страхувачем — у договорі страхування;
- кредитором — у договорі кредитування;
- дарувальником — у договорі дарування;
- поручителем — у договорі поруки;
- заставником — у договорі застави.

До зовнішньоекономічних договорів про виробниче співробітництво, спеціалізацію і кооперування, виконання будівельно-монтажних робіт застосовується право країни, де здійснюється така діяльність або одержуються передбачені договором результати, якщо сторони не погодили інше.

Типова форма договору (контракту) у зовнішньоекономічній діяльності та перелік необхідних умов зовнішньоекономічного контракту передбачена *Наказом Міністерства економіки та з питань економічної інтеграції України № 201 від 06.09.2001 року*, яким затверджено Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Відповідно до умов, передбачених договором (контрактом), у ньому мають бути наступні розділи.

1. Назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладання: бухгалтерія посилається на них (та на номер і дату додаткових умов до основного договору) під час оформлення первинних документів згідно з цим контрактом.

2. Пreamбула. Указується повне найменування сторін — офіційно зареєстрованих учасників зовнішньоекономічної операції, зазначаються країни, представниками яких вони є, скорочене найменування сторін як контрагентів («Продавець», «Покупець»,

«Замовник», «Постачальник» тощо) та назви документів, необхідних для укладання договору (контракту) (статут підприємства, установча угода тощо); бухгалтер має перевірити відповідність даних цього розділу контракту даним свого підприємства, а також дані контрагента.

3. Предмет договору (контракту). Визначається, який товар (роботи, послуги) один з контрагентів зобов'язаний поставити (здійснити) іншому. При цьому вказуються точне найменування марки, сорту або кінцевий результат роботи, що виконується.

У випадку бартерного (товарообмінного) договору (контракту) або контракту на переробку давальницької сировини вказується також точне найменування (марка, сорт) зустрічних поставок (або назва товару, що є кінцевою метою перероблення давальницької сировини).

У додатку до договору (контракту) на переробку давальницької сировини вказується відповідна технологічна схема такого переробки. Бухгалтер також використовує усі дані розділу щодо товару, робіт, послуг у подальшому відображенні в аналітичному обліку.

4. Кількість та якість товару (обсяги виконання робіт, надання послуг). Указуються загальна кількість та якісні характеристики товару, визначаються одиниці виміру, які заведено застосовувати для товарів конкретного виду (тонна, кілограм, штука тощо).

У тексті договору (контракту) на виконання робіт (надання послуг) зазначаються конкретні обсяги робіт (послуг) та термін їх виконання.

Ці дані використовуються і в аналітичному обліку відображення руху товарів або під час виконання робіт, послуг.

5. Базисні умови постачання товарів (приймання-здавання виконаних робіт або послуг). Зазначаються вид транспорту та базисні умови постачання (відповідно до «Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів» у редакції 1990 р. - ІНКОТЕРМС-90, 2000 чи 2010), які визначають обов'язки контрагентів щодо поставки товару і встановлюють момент переходу ризиків від однієї сторони до іншої, а також конкретний термін поставки товару (окремих партій товару).

Якщо укладається договір (контракт) на виконання робіт (надання послуг), то у цьому розділі визначаються умови та терміни виконання робіт (послуг).

Завдяки тому, що ці умови детально конкретизовані, бухгалтерія може легко визначити, які саме витрати та до якого моменту будуть нести контрагенти.

6. Ціна та загальна вартість договору (контракту). Визначаються ціна одиниці товару та загальна вартість товарів або вартість виконаних робіт (наданих послуг), що постачаються (виконуються) згідно з договором, та валюта платежів.

За цими даними визначається й обліковується в аналітичному та синтетичному обліку вартість товару, витрати на перевезення, вантажні роботи, митне оформлення товару тощо. Визначають також суму, яку необхідно сплатити за товар або роботи (послуги).

7. Умови платежів. Указуються спосіб, порядок та строки фінансових розрахунків та гарантії виконання сторонами взаємних платіжних зобов'язань. Залежно від обраних сторонами умов платежу в тексті договору передбачаються:

Платіжні умови визначені Постановою КМУ і НБУ від 21 червня 1995 р. № 444 (444-95-п) «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті».

8. Умови здавання (приймання) товару (робіт, послуг). Визначаються терміни та місце фактичного передання товару, перелік товаросупровідних документів. Якщо предметом договору є роботи або послуги, то вказуються умови та строки приймання-здачі виконаних робіт або наданих послуг. Приймання-здавання здійснюється за кількістю відповідно до товаросупровідних документів, а за якістю — згідно з документами, що засвідчують якість товару.

Інформація цього розділу є підставою для оформлення у бухгалтерському обліку первинних документів щодо руху товару.

9. Пакування та маркування. Цей розділ містить відомості про пакування товару (ящики, мішки, контейнери тощо), нанесене на ньому відповідне маркування (найменування продавця та покупця, номер договору, місце призначення, габарити, спеціальні умови складування, зберігання і транспортування тощо), а у разі необхідності — також умови повернення вантажу.

Якщо умови цього розділу не відповідають фактичним умовам, бухгалтерія має можливість оформити претензійного листа постачальникові.

10. Форс-мажорні обставини. Зазначається, за яких обставин умови договору можуть бути не виконані сторонами (стихійні лиха, воєнні дії, ембарго, втручання з боку влади тощо). При цьому сторони звільняються від відповідальності на термін дії цих обставин або можуть відмовитись від виконання договору частково або в цілому без додаткових фінансових претензій. Відповідно до Конвенції ООН "Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів" (м. Відень, 1980 р.) сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане поза її контролем і від неї неможливо очікувати усунення цієї перешкоди або її наслідків. Звільнення від відповідальності по цих обставинах поширюється лише на той період, протягом якого існувала ця перешкода. Підтвердженням дії форс-мажорних обставин є довідка Торгово-промислової палати країни, на території якої з'явилися ці обставини.

11. Санкції та рекламації. Установлюється порядок застосування штрафних санкцій, відшкодування збитків та пред'явлення рекламацій у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням одним із контрагентів своїх зобов'язань.

В цьому розділі повинні встановлюватись: а) розміри штрафних санкцій; б) строки сплати штрафів; в) строки рекламацій; г) способи врегулювання претензій.

12. Арбітраж. Указуються місце арбітражного суду, повна його назва, країна та матеріальне право, яке застосовуватиметься під час розгляду спорів, та обумовлюються випадки, за яких сторони можуть звернутися до суду.

13. Юридичні адреси, поштові та платіжні реквізити сторін. Зазначаються повні юридичні адреси, поштові та платіжні реквізити (номери рахунків, назва банку) контрагентів договору.

Бухгалтерія повинна перевірити правильність заповнених даних щодо платіжних реквізитів.

За домовленістю сторін у договорі можуть визначатись додаткові умови: страхування; гарантії якості; умови залучення субвиконавців договору, агентів, перевізників; норми навантаження (розвантаження); умови передання технічної документації на товар, збереження торгових марок; порядок сплати податків, мита, зборів,

різного роду захисні застереження; з якого моменту договір починає діяти; кількість підписаних примірників договору; можливість та порядок внесення доповнень та змін до договору тощо.

У контракті можна вказувати захисні застереження з метою запобігання втрат у разі непередбачуваних ситуацій.

Антидемпінгові застереження. Покупець бере на себе повну відповідальність за додержання антидемпінгових норм, правил і процедур на своєму національному ринку та ринках подальшої реалізації предмета договору. Він зобов'язується не здійснювати операції на цих ринках за цінами, які є демпінговими згідно із законодавством та міжнародними договорами відповідної держави, і бути єдиним відповідачем з усіх можливих антидемпінгових позовів і претензій та сплачувати у повному обсязі мито, збори та інші стягнення, що накладаються на товар, який є предметом даного договору, згідно з антидемпінговим законодавством країни ввезення.

Застереження про конфіденційність. Сторони домовляються, що текст договору, будь-які матеріали, інформація та відомості, які стосуються договору (контракту), є конфіденційними і не можуть передаватися третім особам без попередньої письмової згоди іншої Сторони договору, крім випадків, коли така передача пов'язана з одержанням офіційних дозволів, документів для виконання договору або сплати податків, інших обов'язкових платежів, а також у ситуаціях, передбачених чинним законодавством, що регулює зобов'язання Сторін.

Форс-мажорні застереження. Сторони домовляються, що в разі виникнення форс-мажорних обставин (дії нездоланної сили, які не залежать від волі Сторін, а саме: війни, воєнні дії, блокада, ембарго, міжнародні санкції, валютні обмеження, інші кроки держав, які унеможливають виконання Сторонами своїх зобов'язань, а також пожежі, повені, інше стихійне лихо чи сезонні природні явища, зокрема такі, що призводять до замерзання морів, проток, портів тощо, закриття різних шляхів, каналів, перевалів, паромів, мостів, тунелів) вони звільняються від виконання своїх зобов'язань на час дії зазначених обставин. У разі, коли тривалість зазначених обставин більша як (вказується певна кількість) днів, кожна із Сторін має право на розірвання договору і не несе відповідальності за таке розірвання за умови, що вона повідомить про це іншу Сторону не пізніше як за (вказується певна кількість) днів до розірвання.

Виникнення зазначених обставин не є підставою для відмови Покупця від плати за товари (роботи, послуги), поставлені (здійснені) до початку дії надзвичайних умов.

Застереження про реекспорт. Сторони домовляються, що Покупець не буде здійснювати реекспорт товару, який є предметом цього договору, на ринки (вказується країна, країни або континент) без попередньої письмової згоди Продавця.

Застереження на випадок ненадходження коштів за експорт. У разі несвоєчасного надходження виручки за експортну продукцію Покупець сплачує Продавцеві пеню у розмірі x від простроченої суми платежу за кожний день прострочення.

Застереження на випадок ненадходження продукції за імпортом в обумовлені договором (контрактом) терміни. У разі ненадходження продукції за імпортом у терміни, обумовлені Договором, Продавець сплачує Покупцеві x відсотків від суми непоставленої (або недопоставленої) продукції за кожний день прострочення.

Фінансові та платіжні умови є важливими складовими договору. Їх правильний вибір має особливе значення в підвищенні ефективності торговельних операцій, сприяє своєчасному одержанню платежу, використанню додаткових гарантій виконання контрагентами своїх зобов'язань, страхуванню сторін від фінансових ризиків.

Перша важлива складова цих умов - *це правила "Інкотермс"*. Вибір фінансових і платіжних умов договорів залежить від багатьох чинників, зокрема, від характеру відносин між контрагентами; ступеня довіри, термін співробітництва, додержання дисципліни поставок та розрахунків.

Метою даних правил є запобігання можливим суперечкам та судовій тяганині між покупцем і продавцем. Кожна з умов визначає зобов'язання продавця та покупця, розподіл витрат та ризиків, а також відповідальність сторін за виконання контракту, і передбачає встановлення:

- моменту виконання продавцем своїх зобов'язань по поставці товару;
- відповідального за товар для експорту та імпорту, митне оформлення і розподіл витрат при цьому;
- відповідального за організацію оплати та перевезення товару, а також того, хто несе ризики загибелі та ушкодження товару;

- пакету документів, необхідних для здійснення поставки, а також того, хто їх передає і за чий рахунок;
- упаковку, необхідну для товару, і того, хто її забезпечує;
- інші зобов'язання по реалізації контракту, передбачені сторонами (наприклад, перевірку якості товару).

2.2. Види зовнішньоекономічних контрактів.

Основним видом контракту є договір купівлі – продажу.

В контракті купівлі-продажу обов'язковою умовою є перехід права власності на товар від продавця до покупця. В цьому полягає основна відмінність договору купівлі-продажу від усіх інших видів договорів – орендного, ліцензійного та іншого, де немає умови про перехід права власності на товар, а предметом договору є або право користування товаром, або надання послуг.

Цивільне законодавство України передбачає можливість реалізації зовнішньоекономічних угод з використанням посередницьких послуг на підставі договорів доручення і комісії.

Договір доручення – договір, за яким одна сторона – повірений зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони – довірителя – визначені юридичні дії. Отже, повіреному може надаватися право на здійснення будь-яких юридичних дій, повіреному виплачується винагорода, повірений укладає угоди тільки від імені повірителя.

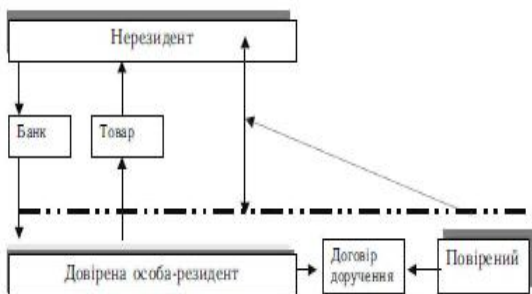

Рисунок - 2.1. Експортна зовнішньоекономічна угода на підставі договору доручення

Договір комісії – договір, за яким комісіонер (консигнатор) зобов'язується за дорученням комітента (консигната) за винагороду здійснити одну або декілька угод від свого імені за рахунок комітента.

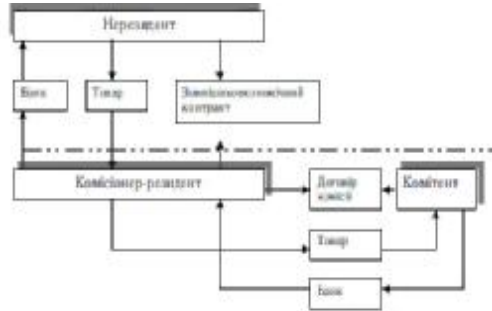

Рисунок - 2.2. Імпортна зовнішньоекономічна угода на підставі договору комісії

Консигнаційна операція здійснюється на підставі договору консигнації, до якого застосовуються норми законодавства про договір комісії. Можна віднести до посередницької зовнішньоторговельної діяльності.

Консигнація - різновид агентської комісійної угоди, відповідно до якої товари, що експортуються, після перетину кордону країни-експортера поміщаються на склад тимчасового зберігання (консигнаційний склад) і поступово, в міру реалізації чергової партії проходять митне оформлення, яке проводить агент, і реалізуються іноземним покупцям.

Договір консигнації – договір, за яким одна сторона (консигнатор) зобов'язується впродовж певного часу за винагороду продати від свого імені і за рахунок консигнанту доставлені на склад, розташований в країні консигнатора, товари.

У консигнаційних операціях беруть участь наступні сторони:

- консигнант (комітент) - принципал, який віддає агенту (консигнатору, комісіонеру) свої товари на консигнацію (комісію) для реалізації за кордоном;
- консигнатор (комісіонер) - особа, яке одержує від консигнанта (комітента) товари і надалі продає їх від свого імені за винагороду.

Однією з характерних особливостей консигнаційної угоди є те, що продаж товарів за ними здійснюється консигнатором з консигнаційного складу. При продажу товару за такою угодою товар може надійти до покупця прямо від консигнанта.

Консигнаційний склад - це склад, на якому консигнатор розміщує товари, одержані ним на консигнацію. Слід врахувати, що в Україні при здійсненні консигнаційних операцій консигнаційні склади не використовуються, а застосовуються митні склади.

Митний склад - це митний режим, при якому:

- ввезені із-за меж митної території України товари зберігаються під митним контролем без оплати митного збору та інших податків а також інших обмежень у період зберігання;

- товари, що вивозяться за межі митної території, зберігаються під митним контролем з моменту початку їх митного оформлення митними органами України до фактичного вивезення за межі митної території України.

В міжнародній комерційній практиці перевагу віддають комісійному договору як найбільш ефективному і надійному, в Україні – консигнаційному, оскільки при цьому між сторонами встановлюється більш довірчі відносини.

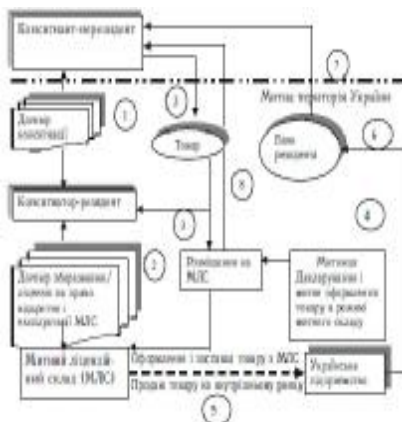

Рисунок - 2.3. Схема реалізації імпортової консигнаційної угоди

1 – укладання договору консигнації

2 - укладання договору збереження, ліцензії на право відкриття і експлуатації МЛС

3 – ввезення товару в Україну і розміщення його на МЛС

4 – декларування і митне оформлення товару в режимі митного складу

5 - укладання договору купівлі – продажу з українським покупцем, продаж товару на внутрішньому ринку, митне оформлення і поставка товару з МЛС

6 – розрахунок українського СПД з консигнатором – резидентом

7 - розрахунок консигнатора – резидента з консигнантом – нерезидентом за реалізований товар

8 – повернення частки нереалізованого товару консигнанту - нерезиденту

Зустрічною торгівлею називають зовнішньоторговельні угоди, при укладанні яких у документах фіксуються тверді зобов'язання експортерів та імпортерів здійснити повний або частково збалансований обмін товарами. В останньому випадку різниця у вартості покривається грошовими платежами.

Найпоширенішою формою зустрічної торгівлі є бартерні операції.

Толлінгові операції є переробкою іноземної сировини з подальшим вивезенням готової продукції. Таким чином, виробничі підприємства продають не товар, а послуги з його переробки чи виробництва.

Серед орендних операцій найбільше поширення в міжнародній торговій практиці одержали *лізингові операції*. Порядок здійснення лізингових операцій регулюється нормами Закону України "Про фінансовий лізинг" від 16.12.97 р. № 723/97-ВР.

За договором *фінансового лізингу* лізингодавець зобов'язується придбати у власність річ у продавця (постачальника) згідно зі встановленими лізингоодержувачем специфікаціями і умовами та передати її у користування лізингоодержувачу на відповідний термін не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

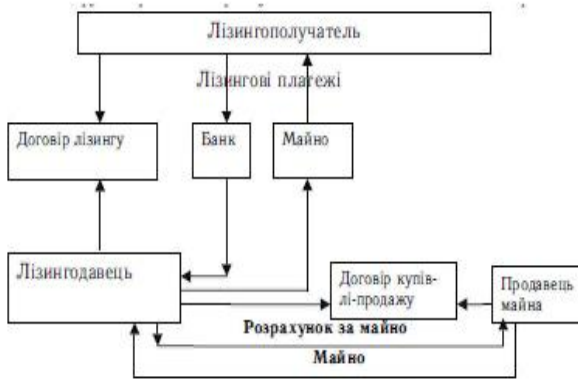

Рисунок - 2.4. Схема лізингової операції

Інжиніринг являє собою інженерно-консультаційні послуги дослідного, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного характеру, підготовку техніко-економічного обґрунтування проектів, розробку рекомендацій у сфері організації виробництва і управління, тобто комплекс комерційних послуг з підготовки і забезпечення процесу виробництва та реалізації продукції, з обслуговування та експлуатації виробничих, інфраструктурних та інших об'єктів.

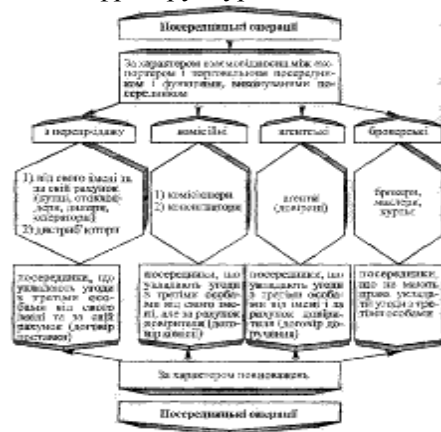

Рис. 2.4 Види посередницьких операцій

Рисунок - 2.5. Види посередницьких операцій

2.3. Види посередників у зовнішньоекономічній діяльності.

Торгово-посередницькими фірмами називають такі, що не залежать від виробника і споживача продукції в господарському та юридичному плані, не є їх структурними підрозділами або дочірніми компаніями. Посередники працюють з метою одержання прибутків від різниці в цінах або комісійної винагороди. Торгово-посередницькі фірми, як правило, здійснюють лише комерційну діяльність, проте інколи можуть також додатково обробляти придбані товари.

Переваги від використання торговельних посередників включають економію коштів на збут в іншій країні, а також використання чужого досвіду, зв'язків і капіталу.

Основні відмінності між різними типами торговельних посередників полягають у тому, чи має посередник право підписувати угоди з третіми особами, а також - за чий рахунок і від чийого імені він може діяти. До основних видів зовнішньоторговельних посередників належать торговельні агенти-представники, брокери, комісіонери, дистриб'ютори.

Торговельні агенти-представники представляють інтереси експортера на ринку. Вони здійснюють маркетингові дослідження, збирають та аналізують інформацію щодо різного роду законодавчих і технічних вимог, організують рекламні кампанії, допомагають у переговорах та укладанні контрактів тощо. Таким чином, ці посередники діють від імені експортера та за його кошти і в результаті одержують комісійну винагороду у розмірі, як правило, 2-5 % від обсягів продаж або заздалегідь обумовлену суму.

Брокери є посередниками, що встановлюють контакти між продавцем і покупцем товару чи послуги. Вони не виступають як одна зі сторін в угоді купівлі-продажу та діють на підставі доручення. За надання посередницьких послуг брокери одержують винагороду у розмірі, як правило, 2-3 % від обсягів продаж, що має назву брокередж. Брокери не представляють інтереси іншої сторони і не одержують від неї винагороду, крім випадків, коли це оговорено заздалегідь.

Комісіонери за дорученням експортера здійснюють торговельні операції за його рахунок, але від свого імені. Тобто угода купівлі-продажу укладається між імпортером та комісіонером. Оскільки посередник-комісіонер сам не купує товар у експортера, а тільки

реалізує його імпортерів - існує ризик несплати. Посередник може гарантувати експортеру оплату проданого товару, і така гарантія має назву делькредере (del credere). Зворотна комісійна операція, коли імпортер доручає комісіонеру придбати певні товари на зарубіжному ринку, має назву індент (indent). Ще одним різновидом комісійних угод є консигнаційні угоди. Продаж товарів відбувається зі складу посередника.

Дистриб'юторами називають торговельних посередників, що здійснюють діяльність від свого імені і за власний рахунок. Посередник виступає однією зі сторін у договорах як з експортером, так і з імпортером. При цьому дистриб'ютор може як здійснювати звичайну перепродажу товару, так і укласти договір реалізації цього товару на території певної країни в обумовлений термін. Наприклад, автосалони можуть укласти угоди з Mitsubishi Motors Corporation¹⁴ на реалізацію її продукції через власні збутові мережі. Таких посередників залежно від країн їх походження та діяльності, а також особливостей діяльності можуть називати дилерами, принципалами, операторами тощо.

Як було зазначено вище, метою діяльності торговельних посередників є отримання прибутку. В міжнародній торгівлі застосовують кілька основних способів визначення розміру винагороди:

- посередник отримує різницю між ціною експортера і ціною імпортера;
- посередник отримує узгоджений відсоток від ціни експортера;
- посередник отримує суму, що складається з відсотків від ціни експортера і різниці в цінах експортера та імпортера;
- посередник отримує суму, що покриває понесені ним витрати, плюс обумовлений відсоток від суми витрат (така схема визначення розміру винагороди має назву cost plus - "витрати плюс").

2.4. Особливості умов зовнішньоекономічного договору (контракту).

Базисні умови постачання, систематизовані в правилах ІНКОТЕРМС, є сукупністю спеціальних умов, що визначають момент переходу ризиків випадкової загибелі або пошкодження товару від продавця до покупця, що регламентують, хто організовує перевезення

товару, відвантаження, оплачує витрати із страхування товару, проводить його митне оформлення.

В Україні застосування Правил ІНКОТЕРМС є обов'язковим. Правила ІНКОТЕРМС містять 13 торгових термінів, об'єднаних в чотири групи: E,F,C,D.

Група E	Відправлення	
	EXW	Франко-завод (... назва місця)
Група F	Основне перевезення не оплачено	
	FCA	Франко-перевізник (... назва місця призначення)
	FAS	Франко вздовж борта судна (... назва порту відвантаження)
	FOB	Франко-борт (... назва порту відвантаження)
Група C	Основне перевезення оплачено	
	CFR	Вартість і фрахт (... назва порту призначення)
	CFI	Вартість, страхування та фрахт (... назва порту призначення)
	CPT	Фрахт/перевезення оплачені до (... назва місця призначення)
	CIP	Фрахт/перевезення та страхування оплачені до (... назва місця призначення)
Група D	Прибуття	
	DAF	Поставка до кордону (... назва місця поставки)
	DES	Поставка з судна (... назва порту призначення)
	DEQ	Поставка з причалу (... назва порту призначення)
	DDU	Поставка без сплати мита (... назва місця призначення)
	DDP	Поставка зі сплатою мита (... назва місця призначення)

Умови, що містяться в групах, наступні:

Е - обов'язки продавця вважаються виконаними у момент відвантаження товару покупцю на своєму підприємстві;

Ф-обов'язки продавця вважаються виконаними після того, як він передав товар перевізнику. При цьому договір з перевізником укладає покупець;

С - продавець зобов'язаний сплатити транспортні витрати, пов'язані з доставкою товару, але ризик доставки товару несе покупець;

Д - в обов'язки продавця входить доставка товару в країну покупця.

Застосування правил ІНКОТЕРМС при укладанні договорів надає учасникам контрактів можливість визначити умови транспортування продукції.

2.5. Особливості відображення операцій відповідно до умов контракту.

В бухгалтерському обліку відображення договірних зобов'язань ведеться як на балансових рахунках, так і поза балансом.

Часто підприємства укладають договір купівлі-продажу, яким передбачається, що перехід права власності на товар виникає після його оплати. Бухгалтерія такого підприємства повинна враховувати наявність в договорі умов про перехід права власності і відображати відповідним чином. Тобто списувати продукцію з балансу підприємства навіть після її відвантаження не можна. Це означає, що при відвантаженні в даному випадку не виникає податкових зобов'язань з податку на прибуток, та відтак неможливо списати собівартість реалізованої продукції. Однак, в момент відвантаження виникають податкові зобов'язання з ПДВ.

Відобразити таке відвантаження можна на субрахунках, які підприємство має право самостійно вводити до синтетичних рахунків:

Дебет субрахунку 262 Кредит субрахунку 261 - відвантажено продукцію покупцю.

Якщо в термін, передбачений договором, переданий товар не буде оплачено або не відбудуться інші обставини, при яких право власності переходить до покупця, продавець має право вимагати від покупця повернути йому товар, якщо інше не передбачено договором.

В договорі можна також обумовити, що до переходу права власності на товар до покупця, останній є орендарем переданого товару (договір найму-продажу). При цьому (якщо інше не передбачено договором) покупець стає власником товару з моменту його оплати.

У консигнанта відвантажені за договорами консигнації - товари обліковуються на балансі до моменту їх реалізації і відображаються на субрахунку 283 «Товари на комісії».

При відображенні реалізації (перехід права власності) в обліку консигнанта вартість реалізованих товарів списується за цінами продажу в кредит субрахунку 702 "Дохід від реалізації товарів" з одночасним відображенням первісної вартості цих товарів за кредитом субрахунку 283 і дебетом субрахунку 902 "Собівартість реалізованих товарів".

Списуються контрактні зобов'язання з рахунку у разі виконання, ліквідації, відмови від виконання, передачі або продажу зобов'язання за контрактом іншим особам. Аналітичний облік контрактних зобов'язань ведеться за видами зобов'язань.

2.6. Ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій.

Квота експортна (імпортна) - граничний обсяг товарів певної категорії, визначений в натуральних і вартісних одиницях, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого терміну.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій - комплекс дій органу виконавчої влади з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів.

Ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування.

Автоматичне ліцензування - комплекс дій органу виконавчої влади з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких *не встановлюються квоти* (кількісні або інші обмеження).

Неавтоматичне ліцензування - комплекс дій органу виконавчої влади з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на

здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких *встановлюються певні квоти* (кількісні або інші обмеження).

Ліцензування експорту товарів запроваджується в Україні в разі:

- значного порушення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку сільськогосподарської, продуктів рибальства, продукції харчової промисловості та промислових товарів широкого вжитку першої необхідності або інших товарів, що мають вагомe значення для життєдіяльності в Україні;

- необхідності забезпечення захисту життя, здоров'я людини, тварин або рослин, навколишнього природного середовища, громадської моралі, національного багатства художнього, історичного чи археологічного значення або захисту прав інтелектуальної власності, а також відповідно до вимог державної безпеки;

- експорту дорогоцінних металів, крім банківських металів;

- необхідності застосування заходів захисту вітчизняного товаровиробника;

- необхідності забезпечення захисту патентів, торгових марок та авторських прав;

- необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України.

Ліцензування імпорту товарів запроваджується в Україні в разі:

- різкого погіршення стану платіжного балансу та зовнішніх платежів;

- різкого скорочення або мінімального розміру золотовалютних резервів;

- необхідності забезпечення захисту життя, здоров'я людини, тварин або рослин, навколишнього природного середовища, громадської моралі, національного багатства художнього, історичного чи археологічного значення або захисту прав інтелектуальної власності, а також відповідно до вимог державної безпеки;

- імпорту дорогоцінних металів, крім банківських металів;

- необхідності застосування заходів захисту вітчизняного товаровиробника;

- необхідності забезпечення захисту патентів, торгових марок та авторських прав;

- необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України.

Рішення про застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) товарів, у тому числі встановлення квот (кількісних або інших обмежень), *приймається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики* із щорічним визначенням списку конкретних товарів та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару.

У разі застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів щодо захисту вітчизняного товаровиробника рішення про запровадження режиму ліцензування приймає *Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі* згідно із законодавством.

Стосовно кожного виду товару може встановлюватися тільки один вид ліцензії.

Рішення про відмову у видачі ліцензії повинне бути вмотивованим, прийнятим у строки, встановлені для розгляду заявок, і надсилається (видається) заявнику в письмовій формі.

За видачу ліцензії справляється збір, розмір якого встановлюється КМУ.

Митне оформлення товарів здійснюється за умови подання митному органу оригіналу ліцензії, яку одержав суб'єкт ЗЕД.

Копія ліцензії додається до вантажної митної декларації під час декларування товарів, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування, і є однією з підстав для пропуску таких товарів через митний кордон України.

У розрахунках між резидентом і нерезидентом як засіб платежу використовується іноземна валюта. Відповідно до норм Декрету КМУ "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" на здійснення окремих валютних операцій, що підпадають під режим ліцензування, НБУ видає індивідуальні й генеральні ліцензії. *Генеральні ліцензії* видаються *комерційним банкам* та іншим кредитно-фінансовим установам України на здійснення валютних операцій. *Індивідуальні ліцензії* видаються *резидентам і нерезидентам* на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції.

Отримання індивідуальної ліцензії НБУ передбачене при проведенні наступних валютних операцій.

1. Вивезення, переказ і пересилка за межі України валютних цінностей, *за винятком* платежів в іноземній валюті за межі України на виконання обов'язків перед нерезидентами з оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності, інших майнових прав, за винятком оплати валютних цінностей, і за договорами страхування життя; платежі в іноземній валюті за межі України у вигляді відсотків за кредити, доходу (прибутків) від іноземних інвестицій; вивезення за межі України іноземної інвестиції в іноземній валюті, раніше здійсненій на території України, у разі припинення інвестиційної діяльності; вивезення, переказу і пересилки за межі України фізичними особами–резидентами іноземної валюти на суму, яка визначається НБУ; вивезення, переказу і пересилки за межі України фізичними особами–резидентами і нерезидентами іноземної валюти, яка була раніше ввезена ними до України на законних підставах.

2. Ввезення, переказ, пересилка до України валюти України.

3. Надання і отримання резидентами кредитів в інвалюті у випадках, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі.

4. Використання інвалюти на території України як засобу платежу або як застави.

5. Розміщення валютних цінностей на рахунках і у вкладках за межами України (за деякими винятками).

6. Здійснення інвестицій за кордон.

Здійснення резидентами і нерезидентами операцій із валютними цінностями, що вимагають отримання ліцензії НБУ згідно з п. 4 ст.5 Декрету КМУ "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", без отримання індивідуальної ліцензії НБУ спричиняє накладення штрафу в сумі, еквівалентній сумі вказаних валютних цінностей, перерахованої у валюту України за обмінним курсом НБУ на день здійснення таких операцій.

Індивідуальні ліцензії на здійснення операцій із валютними цінностями видаються виключно Департаментом валютного контролю і ліцензування НБУ і його територіальними управліннями.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття зовнішньоекономічного договору.

2. У чому полягають особливості укладення договорів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності?
3. Які умови зовнішньоекономічного договору є істотними?
4. У чому полягають базисні умови постачання?
5. У чому полягають відмінності між валютою контракту та валютою платежу?
6. У якій валюті повинен укладатися зовнішньоекономічний договір?
7. Які застереження можуть відобразитися у зовнішньоекономічному договорі? Для чого застосовуються захисні застереження?
8. Яке чинне законодавство України регламентує умови укладання зовнішньоекономічної угоди?
9. Які умови постачання визначаються згідно з Правилами ІНКОТЕРМС?
10. Чи є правила ІНКОТЕРМС обов'язковими для їх застосування суб'єктами ЗЕД? ІНКОТЕРМС і П(С)БО: що їх поєднує?
11. Назвіть, за якими умовами постачання всі витрати та ризики доставки несе продавець, покупець?
12. Які умови є вигіднішими для експортера? Для імпортера?
13. Які види зовнішньоекономічної діяльності підлягають ліцензуванню і квотуванню?
14. У чому полягає відмінність автоматичного ліцензування від неавтоматичного?
15. З якою метою вводиться ліцензування імпорту? Експорту?
16. Залежність бухгалтерського обліку від ІНКОТЕРМС: у чому суть?
17. Кодування умов постачання товару згідно з ІНКОТЕРМС.
18. Кодування митних режимів, умов платежу, характеристик угод, видів податків, пільг ввізного мита, способів розрахунків, видів транспорту.

Тема 3. Облік валютних операцій

3.1. Види валютних рахунків. Порядок відкриття рахунків в іноземній валюті.

3.2. Види і класифікація валют.

3.3. Особливості обліку іноземної валюти. Порядок відображення операцій в іноземній валюті

3.4. Монетарні та немонетарні статті. Валютний курс і курсові різниці.

3.5. Облік операцій, пов'язаних з купівлею та продажем інвалюти.

3.6. Міжнародні розрахунки, їх види та форми. Порядок здійснення міжнародних розрахунків.

Література: 1, 15, 21, 22, 25, 26, 28, 33, 34.

3.1. Види валютних рахунків. Порядок відкриття рахунків в іноземній валюті.

Підприємства, що здійснюють ЗЕД поряд з рахунками в національній валюті мають право на відкриття рахунку в іноземній валюті, де повинні зберігатися тимчасово вільні грошові кошти в іноземній валюті.

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяються на:

- поточні;
- депозитні (вкладні).

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України, і для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті.

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі розрахунки:

- між юридичними особами - резидентами і юридичними особами - нерезидентами при здійсненні ЗЕД за торговельними операціями;
- між юридичними особами - резидентами на території України, за наявності індивідуальної ліцензії НБУ;
- між юридичними особами - нерезидентами та юридичними особами - резидентами через юридичних осіб - резидентів посередників відповідно до договорів;
- інші розрахунки відповідно до законодавства України;
- операції на міжбанківському валютному ринку України;

- оплата товарів (робіт, послуг) з використанням чеків та пластикових карток.

Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

- виплата готівкової іноземної валюти та платіжними документами в іноземній валюті на відрядження;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата готівкової іноземної валюти за чеками (пластиковими картками) фіз/особам (резидентам та нерезидентам);
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами та нерезидентами);
- виплата авторських гонорарів і платежів за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів, конференцій та інших міжнародних зустрічей;
- оплата праці нерезидентів, які працюють в Україні;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата готівкової іноземної валюти за переказами з-за кордону та переказ за межі України (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, тощо);
- інші виплати в ін/валюті, що не суперечать законодавству.

Поточний валютний рахунок може бути відкритий:

- юридичним і фізичним особам-резидентам України для здійснення поточної діяльності;
- представництвом юридичної особи - нерезидента України з правом здійснення підприємницької діяльності;
- дипломатичним, консульським, торгівельним та іншим представництвом іноземних держав;
- іноземним інвесторам - юридичним і фізичним особам;
- фізичним особам - нерезидентам України без права здійснення підприємницької діяльності.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство-резидент представляє уповноваженому банку ті ж документи, що й для відкриття поточного рахунку в національній валюті.

Якщо поточний рахунок в іноземній валюті відкривається у тому ж банку, де відкрито поточний рахунок у національній валюті, то подаються тільки заява про відкриття рахунку і картка із зразками підписів і відбитком печатки, причому картки можна нотаріально не завіряти.

Для відкриття та ведення валютного рахунку за межами України в іноземних банках необхідно мати відповідну ліцензію Національного банку України.

Всі надходження на рахунок резидентів в іноземній валюті, що надійшли на валютний рахунок за кордоном, підлягають зарахуванню на валютні рахунки резидентів в українських банках.

Кошти з поточного рахунку відокремленого підрозділу (в межах перерахованих головним підприємством чи придбаних на міжбанківському валютному ринку України) можуть бути використані відокремленими підрозділами для здійснення таких операцій (згідно із затвердженим кошторисом):

- на оплату витрат на службові відрядження за кордон своїх працівників, а також для забезпечення експлуатаційних потреб власних (орендованих, зафрахтованих) транспортних засобів під час їх перебування за межами України;

- на оплату праці працівників - нерезидентів, здійснення оплати праці яких передбачено в іноземній валюті;

- на придбання для власних потреб підрозділу обладнання, меблів тощо за контрактами (договорами, угодами) з нерезидентами.

3.2. Види і класифікація валют.

Відповідно до Програми переходу України на міжнародну систему статистики і обліку та Державного класифікатора України Правлінням НБУ розроблено Класифікатор іноземних валют (постанова НБУ «Про затвердження Класифікатора іноземних валют» N 34 від 04.02.98 р.).

Відповідно до Класифікатора іноземні валюти поділяються на три групи залежно від конвертованості таких валют.

1. Вільно конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями, дозволяються для здійснення інвестицій в Україну, та банківські метали (1 група). Нижче наведені деякі з них.

Найменування валют	Літерний та цифровий код валюти
австралійські долари	AUD 036
англійські фунти стерлінгів	GBP 826
датські крони	DKK 208
долари США	USD 840
канадські долари	CAD 124
швейцарські франки	CHF 756
євро	EUR 978

2. Вільно конвертовані валюти, які широко не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями та не продаються на головних валютних ринках світу (2 група) (білоруські рублі, леви (Болгарія), вірменські драми, грузинські лари, долари Гонконгу, естонські крони, ізраїльські нові шекелі, індійські рупії, казахстанські тенге, киргизькі соми, кувейтські динари, латвійські лати, литовські літи, російські рублі та інші).

3. Неконвертовані валюти (3 група). Належать валюти держав, які не прийняли зобов'язань статті УІІ Угоди МВФ за станом на травень 2002 року.

Найменування валют	Літерний та цифровий код валюти
азербайджанські манати	AZM 031
египетські фунти	EGP818
нові тайванські долари	TWD901
таджицькі сомони	TJS 972
туркменські манати	TMM795
узбецькі суми	UZS860
югославські динари	YUM891
та всі інші валюти, що не належать до 1 та 2 груп валют	

3.3. Особливості обліку іноземної валюти. Порядок відображення операцій в іноземній валюті

Облік операцій з готівкою здійснюється на рахунку 30 «Каса» за субрахунком 302 «Каса в іноземній валюті» в аналітичному розрізі різних іноземних валют. Відображається надходження грошових коштів в ін/валюті в касу підприємства (за дебетом) та списання, виплати її (за кредитом).

Субрахунок 304 «Операційна каса в ін/валюті» інструкцією 291 не передбачений, проте рекомендований МФУ (лист від 04.02.2000 р. № 18-424).

Розрахункові кошти обліковуються на рахунку 31 «Рахунки в банках» на субрахунках:

- 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»,
- 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті».

Крім того, для обліку грошових коштів в дорозі використовуються субрахунки:

- 334 «Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті» (застосовується при продажу валюти);
- 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті» (не дивлячись, що субрахунок не валютний, він використовується при відображенні операцій з придбання ін/валюти).

3.4. Монетарні та немонетарні статті. Валютний курс і курсові різниці.

Підприємства ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України (ст. 5 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" № 996 від 16.07.99 р.). Для переведення іноземної валюти в національну використовується валютний курс.

П. 3 ст. 9 цього Закону визначено, що операції в іноземній валюті відображаються у валюті розрахунків і платежів за кожною іноземною валютою окремо.

Тобто в аналітичному обліку операції в іноземній валюті здійснюються у двох валютах (іноземній та в національній), в синтетичних регістрах – в національній валюті.

Порядок відображення операцій в іноземній валюті в бухгалтерському обліку визначений нормами П(С) БО 21 "Вплив змін валютних курсів".

Згідно з П(С) БО 21 *операція в іноземній валюті* - це господарська операція, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка спричиняє проведення розрахунків в іноземній валюті.

Валютний курс - це курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

У момент первинного визнання операції в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку у гривнях шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу, що діяв на дату здійснення операції.

Якщо на дату балансу або на дату здійснення розрахунків валютний курс змінився, виникають **курсові різниці**.

Курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

При веденні обліку курсових різниць необхідно визначити:

- природу їх виникнення;
- об'єкти обліку;
- звітний період, в якому були здійснені операції, пов'язані з рухом валютних коштів;
- розмір балансової вартості іноземної валюти.

При віднесенні курсової різниці до операційної чи неопераційної необхідно керуватися тим, якою операційною, інвестиційною чи фінансовою є сама операція, в результаті проведення якої дана курсова різниця утворилася.

Курсові різниці, які виникають внаслідок перерахунку *залишків валютних коштів у банку й у касі підприємства* на дату балансу, є *операційними* для відображення в обліку і складання Звіту про фінансові результати.

Операційні курсові різниці (пов'язані з операційною діяльністю) відображають у складі інших операційних доходів (витрат) (субрахунок 714 "Дохід від операційної курсової різниці", 945 "Втрати від операційної курсової різниці").

Неопераційні курсові різниці (пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю) відображають у складі інших доходів (витрат) 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці", за винятком курсових різниць, що виникають по фінансових інвестиціях в господарські одиниці за межами України. Ці різниці відображають у складі іншого додаткового капіталу (субрахунок 425 "Інший додатковий капітал" зі знаком + чи -).

Позитивна курсова різниця відображається за кредитом субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці», 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", з наступним списанням в кредит рахунку 79 «Фінансовий результат».

Від'ємна курсова різниця відображається за дебетом субрахунку 945 "Втрати від операційної курсової різниці", 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці", з наступним списанням в дебет рахунку 79 «Фінансовий результат».

Курсові різниці визначаються тільки за монетарними статтями балансу.

Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться :

- на дату здійснення розрахунків;
- на дату балансу.

Курсову різницю розраховують за наступною формулою:

$$P_k = C_m (K_t - K_{t-1}), \quad (3.1)$$

де C_m — сума монетарної статті в іноземній валюті;

K_t — валютний курс на дату оцінки монетарної статті;

K_{t-1} — валютний курс на дату первинної оцінки монетарної статті (попередньої оцінки).

Таблиця 3.1 - Відображення курсових різниць залежно від виду діяльності типу змін

Види діяльності (активні рахунки, пасивні рахунки)	При збільшенні валютного курсу	При зменшенні валютного курсу
Підприємства, що використовують для обліку витрат рахунки 9 класу		
Операційна діяльність (активні рахунки)	714 "Дохід від операційної курсової різниці"	945 "Втрати від операційної курсової різниці"
Неопераційна діяльність (активні рахунки)	744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"	974 "Втрати від неопераційної курсової різниці"
Операційна діяльність (пасивні рахунки)	945 "Втрати від операційної курсової різниці"	714 "Дохід від операційної курсової різниці"
Неопераційна діяльність (пасивні рахунки)	974 "Втрати від неопераційної курсової різниці"	744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"
Підприємства, що використовують для обліку витрат рахунки 8 класу		
Операційна діяльність (активні рахунки)	714 "Дохід від операційної курсової різниці"	84 "Інші операційні витрати"

Неопераційна діяльність (активні рахунки)	744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"	85 "Інші витрати"
Операційна діяльність (пасивні рахунки)	84 "Інші операційні витрати"	714 "Дохід від операційної курсової різниці"
Неопераційна діяльність (пасивні рахунки)	85 "Інші витрати"	744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"

Таким чином, курсові різниці *позитивні* відображаються у складі доходів в результаті перерахунку монетарних:

- активів – при збільшенні валютного курсу;
- зобов'язань - при зменшенні валютного курсу.

Курсові різниці *від'ємні* (негативні) відображаються у складі витрат в результаті перерахунку монетарних:

- активів - при зменшенні валютного курсу;
- зобов'язань - при збільшенні валютного курсу.

Монетарні статті - це статті Балансу про грошові кошти, а також про такі активи і зобов'язання, що будуть отримані або оплачені у фіксованій (визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Немонетарні статті - це статті, відмінні від монетарних.

Отже, *монетарні активи* - це власне гроші та їх еквіваленти, дебіторська заборгованість за відвантажені товари (роботи, послуги) за договорами, що передбачають грошову компенсацію, а також нетоварна заборгованість, яка передбачає повернення суми боргу грошовими коштами. Монетарні пасиви - аналогічна заборгованість, що буде погашатися грошовими коштами.

До немонетарних статей відносяться запаси, основні засоби, нематеріальні активи, бартерні зобов'язання тощо. *Немонетарні статті* відображаються на дату складання фінансової звітності за історичною або справедливою собівартістю, по якій вони зараховані на баланс на дату визнання (здійснення операції) і при зміні валютного курсу перерахунку не підлягають.

Таблиця 3.2 - Відображення курсових різниць у фінансовій звітності

Курсові різниці від операційної діяльності	Курсові різниці від неопераційної діяльності
- позитивні – у складі інших операційних доходів, рядок 2120 ф.2	- позитивні - у складі інших доходів, рядок 2240 ф.2
- негативні - у складі інших витрат операційної діяльності, рядок 2180 ф.2	- негативні - у складі інших витрат, рядок 2270 ф.2

Немонетарними є й заборгованості щодо отриманих (перерахованих) авансів.

Відносно **відображення авансів** діють спеціальні правила:

1) сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, перерахована для придбання немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів і т. п.), отримання робіт, послуг, при включенні у вартість цих активів (робіт, послуг) перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу *на дату сплати авансу*.

2) сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб в рахунок платежів для постачання готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду, перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу *на дату отримання авансу*.

Те ж правило застосовується також для визнання доходів по операціях в іноземній валюті. Тобто, доходи визнаються в сумі одержаного авансу за курсом на дату його отримання, а не на дату оформлення експортної вантажної митної декларації або підписання акту про виконання робіт (наданні послуг).

Особливості відображення курсових різниць в податковому обліку.

Курсові різниці в податковому обліку розраховуються за правилами бухгалтерського обліку, і також лише за монетарними статтями.

Таблиця 3.3 - Відображення курсових різниць у податковій звітності

Позитивна курсові різниці	Негативна курсові різниці
У складі інших доходів	У складі інших витрат
Рядок 03 основної декларації з податку на прибуток	Рядок 06.4 основної декларації з податку на прибуток
Рядок 03.19 додатка ІД до декларації	Рядок 06.4.12 додатка ІВ до декларації

3.5. Облік операцій, пов'язаних з купівлею та продажем інвалюти.

Операції з придбання валюти проводяться виключно на міжбанківському валютному ринку через уповноважені банки, які купують іноземну валюту за дорученням клієнтів з метою її переказу за межі України.

Суб'єкти підприємницької діяльності можуть купувати на Міжбанківському валютному ринку валюту з метою:

- забезпечення виконання їх зобов'язань перед нерезидентами по імпорту товарів;
- покриття витрат на службові відрядження за кордон;
- попередньої оплати послуг зв'язку і транспорту;
- розрахунків по картках міжнародних платіжних систем;
- передплати періодичної і поліграфічної продукції;
- оплати за переробку давальницької сировини, за капітальне будівництво, за надання туристичних і страхових послуг, за участь в семінарах, мешкання в готелях;
- погашення кредитів нерезидентів;
- переказ за кордон пенсій, стипендій, аліментів;
- репатріації капіталу, що належить іноземному інвестору або дивідендів;
- для інших цілей, передбачених чинним законодавством.

Підставою для купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України при розрахунках з нерезидентами за торговельними операціями вважаються такі документи:

- договір з нерезидентом, оформлений відповідно до вимог чинного законодавства України, або інший документ, який згідно з чинним законодавством України має силу договору;

- вантажна митна декларація, якщо товар ввезений на територію України;

- акт (прийому - передачі тощо) або інший документ, який свідчить про надання послуг, виконання робіт, імпорт прав інтелектуальної власності;

- документи, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо), вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за зовнішньоторговельним договором - лише в разі пред'явлення резидентом вантажної митної декларації, що підтверджує поставку продукції в Україну або документа про отримання резидентом послуг).

На оригіналах документів, на підставі яких була придбана іноземна валюта, і на копіях цих документів, які залишаються на зберіганні в уповноваженому банку (копії засвідчуються підписом керівника або заступника керівника та печаткою суб'єкта господарської діяльності або нотаріусом), робиться відмітка уповноваженого банку. Відмітка має містити дату купівлі іноземної валюти, її суму, а також засвідчуватися підписом відповідального працівника валютного підрозділу та відміткою його особистого штампа або штампа цього підрозділу, або печатки уповноваженого банку.

Підставою для купівлі валюти на міжбанківському валютному ринку при здійсненні неторговельних операцій є такі документи:

а) заявки з розрахунком витрат: на відрядження за кордон; на експлуатаційні витрати транспортних засобів, які виконують рейси за кордон;

б) документи, які мають силу договору і можуть використовуватися контрагентами-нерезидентами згідно з міжнародною практикою: для оплати участі в міжнародних виставках, конгресах, симпозиумах, конференціях та інших міжнародних зустрічах, за навчання, лікування, патентування; для сплати обов'язкових платежів, установлених законодавством іноземних

держав; для відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів іноземних держав;

в) укладені трудові договори (контракти) з нерезидентами;

г) виконавчі документи, передбачені ст. 3 Закону України "Про виконавче провадження";

г) угоди між пенсійними фондами про переказ за межі України пенсій в іноземній валюті;

д) угоди між поштовими адміністраціями про сплату за межі України поштових переказів;

е) договори про отримання резидентами благодійної допомоги від нерезидентів, якщо ними передбачено повернення благодійної допомоги в розмірі невикористаного залишку або в разі нецільового використання;

є) копії позовних заяв до суду або господарського суду в Україні за позовами, що подаються в іноземній валюті, із зазначенням ціни позову для сплати державного мита;

ж) перелік документів для повернення коштів у разі відкликання банками-нерезидентами розрахункових документів

З операцій придбання валюти може стягуватися збір на обов'язкове пенсійне страхування від суми гривень, витрачених на придбання валюти. **З 28.01.2011 р. збір на обов'язкове пенсійне страхування при купівлі безготівкової ін/валюти відмінено.**

Іноземна валюта може продаватися *за ініціативою організації* для отримання коштів у національній валюті з метою розрахунків з іншими організаціями-резидентами.

При самостійно ухваленому рішенні про продаж валюти підприємство подає заявку в уповноважений банк.

При продажу іноземної валюти застосовується субрахунок 334 – грошові кошти в дорозі в іноземній валюті.

Результат від продажу іноземної валюти визначається як різниця між доходами від продажу та балансовою вартістю і/в.

Не є курсовою різницею, так як курсова різниця виникає при порівнянні однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних курсах НБУ. А при продажу порівнюється комерційний курс продажу на МВРУ та офіційний курс НБУ.

Кореспонденція рахунків при продажу іноземної валюти відображена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4 - Кореспонденція рахунків при продажу іноземної валюти

№	Найменування операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Перерахована іноземна валюта для продажу	334	312
2	Відображена курсова різниця за перерахованою іноземною валютою на дату здійснення операції	945	312
3	Зараховано гривні від продажу і/в за мінусом комісійної винагороди	311	377
4	Відображено комісійну винагороду банку у складі витрат	92	377
5	Відображено результат від продажу і/в	377	711
6	Списання витрат від операційної курсової різниці та витрат на комісійну винагороду на фінансовий результат	791 791	945 92
7	Списання доходів від продажу і/в на фінансові результати	711	791

Якщо курс МВРУ є більшим курсу НБУ, виникає *позитивна різниця від продажу і/в*, яка відображається в бухгалтерському обліку у складі *доходів* за Кт 711 (доходи від купівлі – продажу і/в), якщо навпаки – *від’ємна* різниця відображається у складі *витрат* за Дт 942 (витрати на купівлю – продаж і/в).

Тобто, в обліку (і в бухгалтерському, і в податковому) відображається *«згорнений результат» від продажу*. Для зближення двох обліків з січня 2012 року внесені зміни до інструкції 291 щодо назви субрахунків 711 та 942 та порядку відображення на них операцій.

Крім продажу ін/валюти за рішенням підприємства, в обліку виникають операції з *обов’язкового продажу* ін/валюти, яка надходить на валютний розподільчий рахунок.

Відповідно до постанови НБУ № 479 (та 475) з **19.11.2012 р.** надходження ін/валюти I групи Класифікатора валют та рос. рублів без доручення клієнта не пізніше наступного робочого дня з дня зарахування на розподільчий рахунок банку **підлягають обов’язковому продажу на МВРУ в розмірі 50%**.

Решта 50% і/в зараховується на поточний валютний рахунок резидента.

Курсова різниця, яка виникає в результаті перерахунку ін/валюти на розподільчому рахунку, не враховується у складі податкових доходів і витрат, так як *розподільчий рахунок* не є рахунком підприємства.

При цьому дохід в ін/валюті визначається за курсом НБУ на дату зарахування такої ін/валюти на поточний рахунок в банку, а не на розподільчий.

При придбанні і/валюти визначається результат від купівлі, який також не є курсовою різницею. *Позитивний результат* (якщо комерційний курс > курсу НБУ) включається **до витрат**, а *негативний* (якщо комерційний курс < курсу НБУ) - *до складу доходів* звітного періоду (п. 153.1.4 ПКУ) .

При перерахуванні національної валюти для придбання іноземної використовується субрахунок 333 – грошові кошти в дорозі в національній валюті.

Таблиця 3.5 - Кореспонденція рахунків при купівлі іноземної валюти

№	Найменування операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Перераховано банку гривні для придбання ін/валюти	333	311
2	Відображена комісійна винагорода банку у складі витрат	92	377
3	Зарахована на поточний рахунок ін/валюта	312	333
4	Зараховано залишок коштів (гривень) від придбання і/в	311	333
5	Відображена позитивна різниця від придбання і/в	942	333
6	Визначення фінансового результату	791	92
		791	942

Таблиця 3.6 - Відображення операцій купівлі-продажу ін/валюти в обліку та звітності

Продаж ін/валюти		
Різниця між доходами від продажу і/в та балансовою вартістю такої і/в		Комісійна винагорода
Податковий облік		
Позитивна різниця	Від'ємна різниця	Включається до інших витрат, зокрема адміністративних (п. 138.5 ПКУ)
Включається до інших доходів (п. 135.5.11 ПКУ)	Включається до інших витрат (п. а) 138.10.4 ПКУ)	
Рядок 03.28 додатка ІД до декларації з податку на прибуток	Рядок 06.4.39 додатка ІВ до декларації з податку на прибуток	Рядок 06.1 додатка ІВ до декларації з податку на прибуток
Бухгалтерський облік		
Включається до інших операційних доходів (Кт 711)	Включається до інших витрат операційної діяльності (Дт 942)	Включається до адміністративних витрат (п. 18 П(С)БО 16)
Рядок 2120 ф.2	Рядок 2180 ф.2	Рядок 2130 ф.2
Придбання ін/валюти		
Різниця між доходами від продажу і/в та балансовою вартістю такої і/в		Комісійна винагорода
Податковий облік		
Позитивна різниця	Від'ємна різниця	Включається до інших витрат
Включається до інших витрат	Включається до інших доходів	
Рядок 06.4.39 додатка ІВ до декларації з податку на прибуток	Рядок 03.28 додатка ІД до декларації з податку на прибуток	Рядок 06.1 додатка ІВ до декларації з податку на прибуток
Бухгалтерський облік		
Включається до інших витрат операційної діяльності (Дт 942)	Включається до інших операційних доходів (Кт 711)	Включається до адміністративних витрат (п. 18 П(С)БО 16)
Рядок 2180 ф.2	Рядок 2120 ф.2	Рядок 2130 ф.2

3.6. Міжнародні розрахунки, їх види та форми. Порядок здійснення міжнародних розрахунків.

Більшість міжнародних розрахунків здійснюються через банки безготівковим шляхом. Для цього банки використовують свої закордонні відділення та кореспондентські відносини з іноземними банками, при яких відкриваються рахунки "Лоро" та "Ностро".

Основними формами безготівкових розрахунків вітчизняних підприємств з фірмами і організаціями західних країн є банківський переказ, акредитив, інкасо, розрахунки чеками. Разом з тим, в кожній із зазначених форм є декілька різновидів.

Банківський переказ - це доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за розпорядженням і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу (бенефіціару) із зазначенням способу відшкодування банку-платнику виплаченої ним суми.

В міжнародній практиці найпоширенішою формою розрахунків є документарний (умовний) переказ.

В заяві на переказ обов'язково зазначається спосіб передачі платіжного доручення за кордон - застосовується одна із загальноприйнятих форм переказу: поштою або каналами SWIFT.

SWIFT – це міжнародна міжбанківська організація по фінансових розрахунках за допомогою телексу.

Недоліком використання зазначеної форми розрахунку (крім авансових платежів) є те, що затримується в часі надходження виручки до експортера.

Акредитивна форма розрахунків передбачає зобов'язання покупця відкрити акредитив (окремий рахунок для безготівкових розрахунків) у банку-емітенті на певну суму в узгодженій валюті на користь продавця до встановленого договором терміну.

Акредитив за своєю суттю є суворим зобов'язанням банку виплатити продавцю за рахунок покупця певну суму, якщо продавець надасть у встановлений термін документи про виконання договірних зобов'язань зі свого боку. Банк діє як посередник між сторонами договору (продавцем та покупцем, виконавцем та замовником).

Застосування акредитивної форми розрахунків забезпечується відповідно до **Уніфікованих правил і звичаїв для документарних**

акредитивів Міжнародної торгової палати від 1993 р. № 500, у разі якщо сторони включили їх до договору.

Акредитивна форма розрахунків, з одного боку, зручна для постачальників (у тому числі експортерів), оскільки гарантує оплату активною участю банку в платіжних операціях. З іншого ж боку, не дуже вигідна покупцям (у тому числі імпортерам) у зв'язку з вилученням із обороту коштів на весь термін відкриття акредитива, а також у зв'язку з додатковими витратами - виплатами комісійних винагород банку.

Види акредитивів

Грошовий (циркулярний) - акредитив, виплата за яким не зумовлена наданням комерційних документів.

Документарний (товарний) - акредитив, виплата за яким не проводиться без надання комерційних документів.

Види документарних акредитивів

Відкличний (поворотний) - може бути в будь-який момент змінений або анульований за вказівкою клієнта банком, що відкрив його, без попереднього повідомлення постачальника (експортера).

Безвідкличний - тверде зобов'язання банку перед постачальником (експортером), що виключає дострокове анулювання або зміну без згоди постачальника (експортера), на користь якого його відкрито. Своєю чергою, цей акредитив може бути підтвердженим і непідтвердженим. Найбільш часто застосовуються безвідкличні.

Підтверджений безвідкличний акредитив - акредитив, за якого покупець доручає своєму банку підтвердити його через банк продавця. Іншими словами, банк продавця гарантує виконання умов платежу. Дає підвищення ступеня надійності платежу, оскільки до відповідальності банку, що відкрив його, додається гарантія іншого, який авізує одержувача (бенефіціара) і бере на себе зобов'язання нарівні з банком-емітентом.

Непідтверджений безвідкличний акредитив - акредитив, за якого банк продавця лише інформує його про відкриття акредитива, а сам не підтверджує його, тобто не гарантує оплати. У такому разі відповідальність за виконання зобов'язань несе тільки банк покупця.

Підтверджений - акредитив, за якого банк, через який відбувається оплата, бере на себе зобов'язання зробити платіж зазначеної в акредитиві суми, незалежно від надходження коштів від банку-емітента.

Переказний (трансферабельний) - дуже рідкісна форма акредитивів, за якими експортер передає свої права на отримання коштів (повністю або частково) третім особам у своїй країні або за кордоном і дає відповідні вказівки виконуючому банку. Проте постачальник (імпортер) може відмовитися від цього акредитива, мотивуючи тим, що він не знає цієї третьої особи, а відповідальність за контрактом несе лише постачальник (експортер).

Револьверний (поновлюваний) - акредитив, що відкривається не на повну суму платежів, а на її частину й автоматично поповнюється (у міру виконання виплат за кожну чергову партію товарів) у межах встановленого загального ліміту і терміну дії акредитива. Револьверний акредитив застосовують у розрахунках за регулярні поставки. Його перевага полягає у тому, що немає потреби знову і знову оформляти акредитив та скорочуються додаткові витрати на цю процедуру.

Зустрічний (компенсаційний) - засіб фінансування операції шляхом виставлення в одному і тому ж банку акредитивів, умови яких збігаються (за винятком цін та рахунків-фактур).

За способом забезпечення акредитиви бувають:

Покриті - з попереднім забезпеченням його коштами банку-емітента. Валютне покриття є обов'язковим, якщо банк-емітент не входить до числа кореспондентів банку-експортера.

Непокриті - без попереднього надання банком своїх коштів на забезпечення гарантії за акредитивом.

Облік розрахунків акредитивами ведеться на рахунках 313 "Інші рахунки в банку в національній валюті" та 314 "Інші рахунки в банку в іноземній валюті" - у разі відкриття покритого акредитиву, на рахунках 601 "Короткострокові кредити банків в національній валюті" та 602 "Короткострокові кредити банків в іноземній валюті" - у разі відкриття непокритого акредитиву. Найменш поширеною формою розрахунків при зовнішньоекономічній діяльності є документарне інкасо.

Інкасова форма розрахунків у зовнішньоторговельній практиці - це домовленість експортера зі своїм банком, що передбачає зобов'язання передати товарні документи імпортеру тільки після оплати ним відвантаженого товару. Інкасова форма, що застосовується

у міжнародних розрахунках, називається, відповідно, імпордне інкасо та експортне інкасо.

В зовнішньоекономічній діяльності використовується **документарне інкасо**, при якому банк опрацьовує фінансові та комерційні (відвантажувальні) документи, після чого бере на себе зобов'язання одержати платіж від іноземного покупця.

Чисте інкасо (інкасо фінансових документів) не потребує комерційних документів (рахунків, страхових документів тощо), тимчасом як документарне інкасо потребує додавання таких. На інкасо можуть прийматися фінансові документи. Фінансові документи, що приймаються на інкасо, - це чеки, векселі та інші боргові папери.

Процедура проведення інкасових операцій починається у банку експортера, через який після відвантаження передаються в інкасуєчий банк імпортера товарні документи з додаванням до них інкасового доручення, що містить повні та точні інструкції для банків. Своєю чергою, інкасуєчий банк (банк імпортера) повідомляє покупця і передає йому документи або проти сплати суми валюти (при негайних розрахунках), або проти акцепту строкової тратти (кредит, вексель тощо).

Недоліки інкасової форми розрахунків:

- тривалий розрив у часі між відвантаженням товару, передачею документів до банку й отриманням платежу, що сповільнює оборотність коштів імпортера;

- до моменту надходження документів до банку імпортера він може відмовитися від їх оплати або виявитися неплатоспроможним;

- можливе виникнення ситуації, коли доставка товару випереджає надходження документів до банку й отримання його імпортером без товаросупровідних документів, що збільшує ризик неоплати.

Застосування інкасової форми розрахунків забезпечується відповідно до **Уніфікованих правил з інкасо Міжнародної торгової палати від 01.01.79 р. № 322**, у разі якщо сторони включили їх до договору.

Процедура відображення у бухгалтерському обліку експортно-імпортних операцій із застосуванням інкасової форми розрахунків не має принципових відмінностей від того, як це виконується за будь-яких інших форм безготівкових розрахунків.

Розрахунки чеками.

Чеки використовують при оплаті товарів, придбаних на консигнаційних складах, при перерахунках за поставлений раніше товар та в інших випадках. Відображення у бухгалтерському обліку розрахункових операцій із застосуванням чеків у зовнішньоторговельній діяльності аналогічне відображенню таких операцій усередині країни.

Правда, останніми роками розрахунки чеками у нас у країні стали непопулярними.

Питання для самоконтролю

1. Які цінності відносяться до валютних цінностей?
2. Що таке валютний курс?
3. На яких бухгалтерських рахунках ведеться облік сум в іноземній валюті?
4. Яким чином відображаються операції в іноземній валюті при первісному визнанні?
5. Що таке монетарні і немонетарні статті?
6. Що таке курсові різниці і в яких випадках вони відображаються?
7. Особливості відображення курсових різниць в податковому обліку?
8. Який порядок відкриття рахунків в іноземній валюті?
9. В яких випадках дозволяється використання готівкової іноземної валюти резидентами та нерезидентами в Україні?
10. На яку суму (згідно з законодавством України) та за яких умов можна робити готівкові розрахунки в іноземній валюті за зовнішньоекономічними операціями?
11. Які нормативні документи регулюють обов'язковий продаж іноземної валюти на території України? Який встановлено норматив обов'язкового продажу?
12. Які нормативно-правові акти використовують суб'єкти підприємницької діяльності при купівлі-продажу іноземної валюти?
13. З якою метою дозволено купувати іноземну валюту та які документи для цього необхідні?
14. В яких випадках продається іноземна валюта та які документи для цього необхідні?

Тема 4. Облік кредитів та депозитів в іноземній валюті

4.1. Порядок та умови отримання банківського кредиту.

4.2. Порядок отримання позикових коштів в іноземній валюті від нерезидента

4.3. Облік кредитів в іноземній валюті від банків резидентів.

Облік позик від нерезидентів.

4.4. Облік депозитів в іноземній валюті.

Література: 1, 5, 15, 16, 29 – 32, 33

4.1. Порядок та умови отримання банківського кредиту.

Для отримання **банківського кредиту** до банку потрібно надати:

- клопотання (заявку);
- техніко-економічне обґрунтування кредитного заходу;
- розрахунок економічного ефекту від його реалізації;
- копії документів, що обґрунтовують необхідність отримання кредиту (договори, рахунки-фактури на поставку товарно-матеріальних цінностей чи обладнання, з метою придбання яких береться кредит);

- фінансову звітність у складі Балансу (форма № 1) і Звіту про фінансові результати (форма № 2) за останні два – вісім звітних періодів;

- звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (форма № 1-Б);

- документи, що гарантують повернення кредиту в разі нерентабельності проекту, який кредитується.

Якщо позичальник не відкрив поточний рахунок у банку-кредиторі, то крім перелічених вище документів необхідно також подати:

- засновницькі документи із зазначенням юридичної адреси;
- свідоцтво про державну реєстрацію;
- довідку органів державної статистики з ЄДРПОУ;

– картку зі зразком підпису керівника чи іншої особи, уповноваженої підписувати кредитний договір, і відбитком печатки. Підпис і печатку має бути засвідчено нотаріально чи банком;

– довідку з обслуговуючого банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами.

Цей перелік не є вичерпний. Банк-кредитор може встановити необхідність подання і деяких інших документів.

Щоб уникнути кредитного ризику, банк надає кредит за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальнику майна, під інші гарантії, прийняті в банківській практиці. З цією метою банк аналізує та вивчає діяльність потенційного позичальника, визначає його кредитоспроможність, прогнозує ризик неповернення кредиту і приймає рішення про надання або відмову в наданні кредиту.

Після підписання кредитного договору банк відкриває позичальнику позичковий рахунок на строк дії такого договору. З цього рахунку грошові кошти перераховуються банком на поточний рахунок позичальника в іноземній валюті, реквізити якого зазначені в кредитному договорі.

Порядок погашення банківського кредиту.

Погашення кредиту в іноземній валюті й нарахованих за ним процентів здійснюється позичальником зі свого поточного рахунку в іноземній валюті. Якщо такий поточний рахунок відкрито в іншому банку, погашення заборгованості за кредитом і сплата процентів здійснюються платіжними дорученнями позичальника, а за умови визнання боргу – платіжною вимогою банку в установленому чинним законодавством порядку. У разі неможливості сплати боргу позичальником він стягується з гарантів (поручителів) у законодавчо встановленому порядку.

Погашення заборгованості за кредитом і процентів за користування ним здійснюються за черговістю, що встановлюється сторонами при укладенні договору про надання кредиту.

Повернення кредиту, отриманого відповідно до відкритої мультивалютної відновлюваної лінії, сплата процентів за користування ним, а також сплата передбаченої договором пені (у разі її наявності) здійснюються в тій валюті, в якій надано кредит.

4.2. Порядок отримання позикових коштів в іноземній валюті від нерезидента

Резиденти мають право отримувати позикові кошти (кредити, позики, повернену фінансову допомогу) в іноземній валюті від нерезидентів відповідно до договорів (п.1.1 розділу 1 Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам, затверджене постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 270). З 26.10.2008 р. форма отримання та погашення таких позик обмежується тільки безготівковою (п.1.4 розд. 1 Положення 270).

Залучення коштів від нерезидентів вможе відбуватися в рамках як *договору позики, так і кредитного договору.*

Отже, кредити від іноземного контрагента можна одержувати тільки через уповноважені банки України в безготівковій формі.

Якщо договором передбачено отримання кредиту з надходженням на рахунок резидента-позичальника за межами України і/або погашення буде з рахунку за межами України, то резидент-позичальник зобов'язаний отримати *індивідуальну ліцензію* на розміщення валютних цінностей на рахунках за межами України.

Для отримання індивідуальної ліцензії резиденту-позичальнику необхідно надати в НБУ заяву, лист уповноваженого банку України з угодою на обслуговування кредиту, копії документа про державну реєстрацію, кредитну угоду, інші документи, пов'язані з кредитним проектом.

Індивідуальні ліцензії видаються Управлінням валютного контролю і ліцензування НБУ. За відсутності ліцензії на резидента накладається *штраф у розмірі одержаного кредиту.*

Крім того, резидент-позичальник зобов'язаний зареєструвати договір НБУ до фактичного отримання кредиту (п. 1.7 розд. 1 положення 270) і *отримати реєстраційне свідоцтво до договору.* Така реєстрація здійснюється територіальним управлінням НБУ за місцезнаходженням обслуговуючого банку. Обслуговування уповноваженим банком операцій по кредитному договору з нерезидентом здійснюється тільки при наявності реєстрації договору НБУ.

При неотриманні кредиту (повністю або частково) на протязі 180 к/днів від дати реєстрації договору і закінчення у зв'язку з цим терміну дії реєстрації територіальне управління анулює реєстрацію договору (за запитом позичальника або обслуговуючого банку).

Постановою Правління НБУ «Про встановлення процентних ставок за зовнішніми позиками резидентів» від 03.08.2004 р. № 363 встановлені максимальні відсоткові ставки (з врахуванням комісій, неустойки та інших зборів, встановлених договором (у т.ч. штрафних санкцій) за позиками для договорів в іноземній валюті I групи класифікатора і/в:

а) для фіксованої відсоткової ставки з терміном позики до 1 року - не вище 9,8% річних; від 1 до 3 років - не вище 10% річних; більш як 3 роки - не вище 11% річних;

б) для плаваючої відсоткової ставки - ставка LIBOR для трьохмісячних депозитів в доларах США плюс 750 базових пунктів.

Для договорів в іноземній валюті 2-ї та 3-ї груп класифікатора і/в встановлені максимальні відсоткові ставки - не вище 20% річних.

Розмір виплат за користування кредитами не повинен перевищувати розміру виплат, розрахованому, виходячи із максимальної відсоткової ставки, яка діє на момент надходження договору на реєстрацію до НБУ.

Погашення кредиту здійснюється за рахунок валютних надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, а також за рахунок валюти, придбаної на міжбанківському валютному ринку. Контроль за погашенням кредиту покладається на уповноважений банк, який обслуговує клієнта.

При наявності інформації про отримання резидентом кредиту чи позики в ін/валюті від нерезидента без реєстрації договору, територ/управління НБУ повідомляє податковий орган за місцем реєстрації позичальника на протязі 7 роб/днів від дати отримання такої інформації.

В даному випадку до позичальника застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафу – 1% від отриманого кредиту, позики за курсом НБУ на дату отримання (ст. 2 Указу Президента України «Про врегулювання порядку отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства» № 734 від 27.06.99 р.). Санкції

застосовуються до підприємств – податковими органами, до банків та ін. фін-кредитних установ – НБУ. Сплата штрафу не звільняє від реєстрації договору.

4.3. Облік кредитів в іноземній валюті від банків резидентів. Облік позик від нерезидентів.

Рахунки, на яких слід обліковувати кредити в залежності від кредитора і строку погашення кредиту наведено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1 - Рахунки обліку кредитів

№	Назва рахунку	Вказівки по застосуванню
Довгостроковий кредит		
502	Довгострокові кредити банків в іноземній валюті	Кредит банку строком більше 1 року (звичайний)
504	Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті	Те ж, за умови пролонгації кредиту (пронгований)
606	Прострочені позики в іноземній валюті	Те ж, за умови прострочення (прострочений)
612	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті	Те ж, за умови переведення досговстрокової заборгованості в короткострокову (звичайний та пролонгований)
Короткострокові кредити		
602	Короткострокові кредити банків в іноземній валюті	Кредит банку строком менше 1 року (звичайний)
604	Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті	Те ж, за умови пролонгації кредиту (пронгований)
606	Прострочені позики в іноземній валюті	Те ж, за умови прострочення (прострочений)
Позики		
506	Інші довгострокові позики в іноземній валюті	Процентна позика (кредит) строком більше 1 року
55	Інші довгострокові зобов'язання	Довгострокова безпроцентна позика
685 або 607	Розрахунки з іншими кредиторами або Інші короткострокові позики (кредити)	Короткострокові позики (кредити) (лист МФУ №31-34000-20-16/45983 – 685 с/р – для позик, крім банківських)

Всі ці субрахунки пасивні, по кредиту відображається збільшення заборгованості по позиках, а по дебету - зменшення (погашення) заборгованості. Сальдо по цих рахунках відображає суму залишку заборгованості по кредитах та позиках.

Отриманий кредит може бути довгостроковим і короткостроковим.

На відміну від пролонгованих кредитів прострочені короткострокові та прострочені довгострокові кредити відображаються у складі поточних зобов'язань, незалежно від термінів їх фактичного погашення. Визвано це тим, що такі зобов'язання повинні бути погашені за першою вимогою кредитора або грошовими коштами, або шляхом реалізації заставленого майна.

Так як позики надаються на певний строк, в аналітичному обліку необхідно контролювати своєчасність їх погашення.

Аналітичний облік ведеться по кожному одержаному кредиту в іноземній валюті.

Перерахунок у гривневий еквівалент здійснюється за курсом НБУ на день здійснення операцій в іноземній валюті.

Для перерахунку кредитних операцій подіями є:

- дата надходження суми кредиту на валютний рахунок;
- дата нарахування відсотків, що підлягають сплаті;
- дата оплати відсотків;
- дата погашення кредиту;
- кінець звітного періоду.

Заборгованість по кредитах (за всіма видами) та за відсотками, що підлягають сплаті, в ін/валюті є монетарною (п.4 П(С)БО 21), оскільки передбачає погашення таких зобов'язань грошовими коштами.

Отже, вартість заборгованості в ін/валюті за основною сумою боргу як в бухгалтерському, так і в податковому обліку перераховується *на дату отримання і погашення кредиту* (здійснення господарської операції) *і на останній день звітного періоду* (на дату балансу).

Для відображення в бухгалтерському обліку курсових різниць принципове значення має їх зв'язок із здійсненням операційної чи іншої (фінансової, інвестиційної) діяльності. Відповідно до рекомендацій МФУ, викладеним в листі від 24.03.2004 р. № 31 –

04200-20/4757, курсові різниці від перерахунку заборгованості по кредиту в ін/валюті визнаються іншими операційними доходами (витратами) залежно від цільового характеру використання кредиту (на операційну чи інвестиційну діяльність).

Тому, *відображення* в бухгалтерському обліку *курскових різниць* від перерахунку заборгованостей здійснюється наступним чином:

а) курсові різниці *по основній сумі позик* (кредитів), що використовуються для операційної діяльності вважаються операційними та відображаються у бухгалтерському обліку у складі *інших операційних доходів* (витрат) (субрахунки 714 або 945);

б) курсові різниці *по основній сумі позик* (кредитів), що використовуються для *фінансової чи інвестиційної діяльності* вважаються неопераційними та відображаються/відбиваються у складі *інших доходів* (витрат) (субрахунки 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"; 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці");

в) курсові різниці *по відсотках за користування* позиковими коштами – рахуються у бухгалтерському обліку *неопераційними* (так як само нарахування відсотків пов'язано з фінансовою діяльністю) і відображаються у складі *інших доходів* (витрат) (Кт 744, Дт 974) .

Відповідно до п.27 П(С)БО 16 відсотки по валютних кредитах є частиною фінансових витрат і відносяться на фінансові витрати (рах. 85 "Інші витрати", рах. 95 "Фінансові витрати"). Це залежить від того, яким класом рахунків користується підприємство (табл. 4.2).

Для обліку витрат, пов'язаних з *нарахуванням та сплатою відсотків* за користування банківськими кредитами, використовується субрахунок 951 «Відсотки за кредит».

З метою *нарахування відсотків* за використання грошових коштів, отриманих в позику (чи то відсотки за довгостроковим кредитом на придбання основних засобів чи то за короткостроковим кредитом на поповнення оборотних коштів), застосовується субрахунок 684 «Розрахунки по нарахованих відсотках».

Штрафні санкції, передбачені кредитним договором, відображаються у бухгалтерському обліку у складі витрат періоду за дебетом субрахунку 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки».

Таблиця 4.2 - Відображення в бухгалтерському обліку операцій по кредитах банків

№	Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків	
		Д-т	К-т
1	Виписка банку, кредитний договір Одержано на поточний валютний рахунок: довгострокову позику банку в іноземній валюті	312	502
	короткострокову позику банку в іноземній валюті	312	602
2	Частина довгострокового кредиту, що підлягає погашенню в 20x1 р., переведена до складу поточних зобов'язань на дату звітності за 20xx р.	502	612
3	Розрахунок бухгалтерії Нараховано відсотки банку за користування кредитом		
	-підприємств, що застосовує для обліку витрат 8 клас рахунків	85	684
	-підприємств, що застосовує для обліку витрат 9 клас рахунків або 8 і 9 клас одночасно	951	684
4	Розрахунок бухгалтерії Визначено курсову різницю по валютному кредиту на дату погашення заборгованості		
	а) при зменшенні валютного курсу	502 (602, 612)	744 (714)
	б) при збільшенні валютного курсу підприємства, що застосовують для обліку витрат 8 клас рахунків	85	502 (602, 612)
	підприємства, що застосовують для обліку витрат 9 клас рахунків або 8 і 9 клас одночасно	974 (945)	502 (602, 612)
5	Виписка банку Сплачено відсотки за кредит	684	312
6	Розрахунок бухгалтерії Визначено курсову різницю по відсотках по валютному кредиту на дату погашення між курсом на момент сплати відсотків та курсом на момент їх нарахування:	684	744
	а) при зменшенні валютного курсу		
	б) при збільшенні валютного курсу	974	684
7	Погашено кредит	502 (602, 612)	312

Податковий облік. Банківський кредит є фінансовим кредитом, поняття якого визначено п. 14.1.258 ПКУ.

Відповідно до ПКУ, при отриманні і поверненні основної суми кредиту, ніяких податкових наслідків не виникає.

Курсові різниці за кредитами в іноземній валюті визначаються за правилами бухгалтерського обліку.

Відсотки за кредит чи позики за загальним правилом підприємство має право включити до складу *фінансових витрат* періоду (п. 138.10.5 ПКУ) в момент їх нарахування (за правилами бух/обліку), але при умові якщо отримання кредиту *не пов'язано із створенням кваліфікаційного активу* – тобто активу (у т.ч. оборотного), для створення якого необхідно більше 3-х місяців (п.1.6 Методичних рекомендацій з бух/обліку фінансових витрат) та отримання кредиту обумовлено господарською необхідністю.

В іншому випадку, такі відсотки *відносяться на збільшення первісної вартості кваліфікаційного необоротного активу чи собівартості оборотного активу*.

Штрафні санкції, передбачені кредитним договором, у податковому обліку у складі витрат не відображаються.

Що стосується позик, то відповідно до п. 14.1.267 ПКУ *позика* - грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, *крім нерезидентів, які мають офшорний статус*, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики.

У разі укладення договорів, які передбачають здійснення оплати товарів (робіт, послуг) на користь нерезидентів, що мають офшорний статус, чи при здійсненні розрахунків через таких нерезидентів або через їх банківські рахунки, незалежно від того, чи здійснюється така оплата (в грошовій або іншій формі) безпосередньо або через інших резидентів або нерезидентів, витрати платників податку на оплату вартості таких товарів (робіт, послуг) включаються до складу їх витрат у сумі, що становить 85 відсотків вартості цих товарів (робіт, послуг) (п.161.2 ПКУ). Так як з позиції ДПС користування кредитом є **послугою**, при виплаті відсотків за користування кредитом нерезиденту, що має офшорний статус, слід користуватися даним обмеженням.

Крім того, діє *обмеження на віднесення до складу витрат нарахованих відсотків* по кредитах та позиках на користь нерезидента і пов'язаних з ним осіб у випадку, *якщо статутний капітал*

підприємства на 50 і більше відсотків перебуває у власності або управлінні нерезидента (нерезиденті).

Дозволяється віднесення до складу витрат нарахованих процентів за кредитами, позиками та іншими борговими зобов'язаннями на користь таких нерезидентів та пов'язаних з ними осіб в сумі, що не перевищує суму доходів платника податку, отриману протягом звітного періоду у вигляді процентів від розміщення власних активів, збільшену на суму, що дорівнює 50 % оподаткованого прибутку звітного періоду, без урахування суми таких отриманих процентів.

При цьому проценти, не віднесені до складу витрат виробництва (обігу) згідно з положеннями п. 141.2 ПКУ протягом звітного періоду, підлягають перенесенню на результати майбутніх податкових періодів із збереженням вищезгаданих обмежень.

Крім того, за вимогами ст. 160.2 ПКУ резидент, що виплачує будь-які доходи на користь нерезидента, на загальних підставах оподатковує податком за ставкою 15% від суми доходу і за рахунок цього доходу. Так званий податок на репатріацію сплачується до бюджету під час виплати доходу, якщо інше не передбачено міжнародним договором про уникнення подвійного оподаткування.

Якщо від нерезидента отримується безпроцентна позика (договір, що не передбачає нарахування процентів), такі позики підлягають оподаткуванню, як поворотна фінансова допомога.

Поворотна фінансова допомога - сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення (п.14.1.257 ПКУ).

А відповідно до п. 135.5.5 ПКУ, суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, що залишаються неповерненими на кінець такого звітного періоду, від осіб, які не є платниками цього податку (в тому числі нерезидентів), або осіб, які згідно із ПКУ мають пільги з цього податку, включаються до складу інших доходів. У разі якщо в майбутніх звітних податкових періодах платник податку повертає таку поворотну фінансову допомогу (її частину) особі, яка її надала, такий платник податку збільшує суму витрат на суму такої поворотної

фінансової допомоги (її частини) за наслідками звітного податкового періоду, в якому відбулося таке повернення.

Таким чином, якщо отримання і повернення відбулося в межах одного звітного кварталу, то податком на прибуток такі суми оподатковуються не будуть.

Без податкових наслідків можна користуватися поворотною фінансовою допомогою, отриманою від нерезидента-засновника/учасника платника податку, у випадку повернення такої допомоги не пізніше 365 календарних днів з дня її отримання.

4.4. Облік депозитів в іноземній валюті.

Одним із способів раціонального розміщення тимчасово вільних коштів є депозит.

Поняття депозиту наведено в Положенні про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516, а також з метою оподаткування – в п.14.1.44 ПКУ.

Вкладні (депозитні) рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком резидентам (юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам) та нерезидентам (юридичним особам - інвесторам, представництвам юридичних осіб в Україні та фізичним особам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком у порядку, встановленому Інструкцією для відкриття вкладних (депозитних) рахунків у національній валюті.

Кошти з поточного рахунку переводяться на депозитний рахунок, а після закінчення терміну збереження повертається на поточний рахунок. Відсоток по депозитних внесках здійснюється в такому ж порядку чи зараховується на поповнення депозиту.

Види банківських депозитів:

- вклади (депозити) за вимогою (видача за першою вимогою вкладника);
- вклади (депозити) термінові (на визначений термін);
- вклади (депозити) на інших умовах повернення.

Перевагою розміщення коштів на депозит є не лише забезпечення збереження, але й отримання по них процентів.

При цьому ЦКУ під **депозитом** розуміється сума вкладу з обов'язковим нарахуванням на неї процентів.

Бухгалтерський облік. Відображення депозитних операцій в бухгалтерському обліку підприємства – вкладника залежить від терміну вкладення коштів та виду депозиту (оформлення шляхом ощадного (депозитного) сертифіката чи на підставі договору з відкриттям банківського рахунку).

Залежно від цього, внесена сума на депозит, обліковується в бухгалтерському обліку наступним чином.

1. Вклад на договірних засадах банківського рахунку:

- на субрахунку 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті» - у випадку оформлення короткострокового депозитного договору (вкладення на термін не більше 1 року);

- на субрахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість і інші необоротні активи» - у випадку оформлення довгострокового депозитного договору (вкладення на термін більше 1 року).

2. Депонування грошових коштів вкладниками з оформлення ощадних (депозитних) сертифікатів:

- на субрахунку 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» - якщо ощадний (депозитний) сертифікат видано на термін не більше 1 року;

- на субрахунку 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» - якщо ощадний (депозитний) сертифікат оформлено на термін більше 1 року.

Ці рахунки (субрахунки) також можуть кореспондувати між собою у випадку зміни терміну депозитного договору (за взаємним бажанням сторін, оформленому документально).

Для обліку депозитів в іноземній валюті раціонально ввести окремі субрахунки до вищеназваних.

На відміну від основної суми депозиту, проценти визнаються доходами, які виникають в результаті використання активів, - у тому звітному періоді, до якого вони відносяться.

Отримання процентів по депозитному рахунку, що є складовою частиною еквівалентів грошових коштів, не входять до складу фінансових інвестицій, тому вони вважаються іншими

операційними доходами (така ж думка МФУ – лист № 31-34000-20-10/6452 і № 31-34000-20-16/45983).

Таким чином, проценти, нараховані за умовами договору банківського вкладу з відкриттям депозитного рахунку, відображаються у складі *інших операційних доходів* за кредитом 719 «Інші доходи від операційної діяльності», а за вкладом, оформленим ощадним (депозитним) сертифікатом, - *фінансових доходів* за кредитом субрахунку 732 «Проценти отримані» у кореспонденції з дебетом субрахунку 373 «Розрахунки по нарахованих доходах».

Курсові різниці за перерахунком монетарних статей, пов'язаних з операційною діяльністю відносяться до інших операційних доходів чи витрат відповідно за Кт 714 чи Дт 945, а з фінансовою і інвестиційною діяльністю – до складу інших доходів чи витрат за Кт 744 чи Дт 974.

Податковий облік. Сума процентів за депозитом включається до податкових доходів як інші доходи (п. 135.5.1 ПКУ). Датою отримання доходів у вигляді депозитних процентів є дата їх нарахування (як і в бух/обліку).

Сума процентів вказується у рядку 03.2 Додатку ІД до декларації з податку на прибуток і переноситься до рядка 03 основної декларації.

Проте, доходи у вигляді процентів за депозитами з пов'язаними особами визначаються за ставками договору, але не нижче звичайної процентної ставки за депозитом на дату складання договору (п. 153.2.5). Поняття звичайної процентної ставки для цілей оподаткування містить п. 14.1.69 ПКУ.

У підприємств на єдиному податку суми процентів включаються до бази оподаткування єдиним податком на дату надходження.

Суми процентів *не є об'єктом оподаткування ПДВ*.

Курсові різниці визначаються за правилами бух/обліку.

Що стосується підприємств на єдиному податку, то хоч курсові різниці не є грошовими надходженнями, податкові органи наполягають на їх включенні до доходів (розділ 240.04 ЄБПЗ).

Питання для самоконтролю

1. Які види кредитних угод Вам відомі?
2. Які особливості оформлення кредитів від нерезидентів?

3. Які особливості обліку кредитних операцій в бухгалтерському обліку?
4. Які особливості обліку кредитних операцій в податковому обліку?
5. Які Ви знаєте види банківських вкладів (депозитів)?
6. Який порядок відображення депозитної операції у бухгалтерському та податковому обліку?

Тема 5. Облік службових відряджень за кордон

- 5.1. Загальні положення направлення працівників в закордонні відрядження.**
- 5.2. Бухгалтерський та податковий облік витрат на закордонні відрядження.**
- 5.3. Розрахунки із застосуванням пластикових карток.**

Література: 1, 4, 20, 32, 33, 35 – 37

5.1. Загальні положення направлення працівників в закордонні відрядження.

Згідно з Інструкцією про службові відрядження в межах України і за кордон, затвердженою наказом МФУ від 13.03.1998 р. № 59 **службовим відрядженням** вважається поїздка працівника за розпорядженням керівника органу державної влади, підприємства, установи, організації, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів, на визначений термін в інший населений пункт для виконання службового доручення позазвоні місцем його постійної роботи (при наявності документів, що підтверджують зв'язок з основною діяльністю підприємства).

Цією Інструкцією регулюється порядок оформлення службових відряджень та їх оплати. Вона є обов'язковою для бюджетних установ, організацій. Небюджетні підприємства мають право самостійно розробляти власну інструкцію на підставі Інструкції 59.

Документами, які підтверджують зв'язок відрядження з основною діяльністю підприємства, можуть бути: запрошення сторони, яка приймає участь і діяльність якої співпадає з діяльністю

підприємства, яке направляє у відрядження; укладений договір (контракт) і інші документи, які встановлюють чи засвідчують бажання встановити цивільно-правові відносини, документи, які підтверджують участь відрядженої особи в перемовинах, конференціях чи симпозиумах, інших міроприємствах, тематика яких співзвучна з господарською діяльністю підприємства.. Якщо запрошення одержано на іноземній мові, то для оформлення відрядження за кордон необхідна копія з перекладом.

Відповідно до п. 1 розд. III Інструкції 59 термін відрядження за кордон визначається керівником, але не може перевищувати 60 календарних днів (за окремими випадками, визначеними КМУ, наприклад, будівельно-монтажними, будівельними, монтажними роботами, ін. – не більш 1 року).

Для оформлення службового відрядження за кордон особами, які приймають рішення про таке відрядження, подається на розгляд керівника відповідна заява із зазначенням необхідності, строків, мети виїзду та умов перебування за кордоном, технічне завдання, копія офіційного запиту та його переклад (нотаріально засвідчені), кошторис витрат і додаток про джерела фінансування.

На підставі наданих документів оформляється наказ (розпорядження) керівника підприємства про службове відрядження за кордон, в якому зазначається: хто відряджається, в яку державу, на яких умовах, строк і мета відрядження, конкретні суми в іноземній валюті і в гривнях, особи, відповідальні за оформлення виїзних документів і здійснення розрахунків.

Наказ є підставою для видачі посвідчення про відрядження особі, яка знаходиться в трудових відносинах з цим підприємством, для виконання службового доручення не за місцем його постійної роботи.

За час перебування у відрядженні працівнику відшкодовуються витрати (п.7-16 розд. III Інструкції 59) на проїзд, попереднє замовлення квитків, перевезення багажу, найм житлового приміщення і бронювання місць в готелях (але не більше 50 % вартості місця на добу), оформлення закордонного паспорту і віз, комісійні – у випадку обміну валюти, страхування, оплату службових телефонних розмов у розмірах, узгоджених з керівником, добові витрати (на харчування та особисті потреби).

У випадку затримки у відрядженні без поважних причин, за час такої затримки працівнику не виплачується заробітна плата, не відшкодовуються добові витрати, витрати на найм житла та ін.

Якщо у відрядження направляється держслужбовець або працівник організації, яка повністю або частково фінансується за рахунок коштів бюджету, то застосовуються обмеження по відшкодуванню витрат на відрядження відповідно до Постанови КМУ «Про суми і склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, які направляються у відрядження підприємствами, установами і організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011 р. № 98.

У таких випадках працівнику компенсуються вартість проживання в готелі в межах затверджених КМУ граничних норм витрат на найм житлового приміщення (додаток 1 до постанови 98). Витрати на побутові послуги відшкодовуються в розмірі не більше 10% суми добових витрат для країни, в яку відряджається працівник, за всі дні проживання. Якщо такий працівник (організації, що фінансується із бюджету) безплатно забезпечується харчуванням іншою стороною або вартість харчування включається в рахунок на найм житла, проїзні документи без конкретної суми, то добові витрати відшкодовуються в розмірах, визначених у відсотках від суми добових витрат для відповідної країни, зокрема 80% - при одноразовому, 55% - при двохразовому, 35% - трьохразовому харчуванні.

Відповідно до п. 6 розд. I Інструкції 59 керівник підприємства може встановлювати додаткові обмеження відносно компенсації витрат, для чого видається наказ (розпорядження). Із письмово оформленим із рішенням розв'язанням, вирішенням, розв'язуванням про обмеження витрат працівник повинен ознайомитися до від'їзду у відрядження.

Діючий порядок передбачає видачу авансу в валюті країни, куди відряджається працівник, або у вільноконвертованій валюті для відшкодування витрат на відрядження. Тобто, при направленні працівника у відрядження підприємство зобов'язане (п. 5 розд. III Інструкції 59) забезпечити його авансом в національній валюті тієї країни, в яку він прямує, або у вільно конвертованій валюті на поточні витрати в розмірах, що відповідають встановленим встановленим нормам.

Не дозволяється направляти у відрядження і видавати аванс працівникові, який не відзвітувався про витрати за попереднім відрядженням.

Кошти на відрядження видаються в касі уповноваженого банку за довіреністю відповідно до наданих розрахунків на відрядження. Видачу наявної готівкової іноземної валюти на витрати для відрядження здійснюють уповноважені банки. Підставою для цього служить надана підприємством заявка та лист-розрахунок, в якій містяться такі відомості:

- прізвище, ім'я, по батькові працівника, що виїжджає за кордон;
- термін перебування за кордоном;
- розрахунок витрат в іноземній валюті.

Разом з заявкою подається також доручення уповноваженому представнику на отримання іноземної валюти в касі банку.

При видачі *готівкової ін/валюти* слід пам'ятати про обмеження щодо вивезення валюти за межі митної території України. Так, відповідно до п. 2.4 Правил використання готівкової іноземної валюти на території України, затверджених постановою Правління НБУ від 30.05.2007 р. № 200 загальна сума готівки на відрядження (на одну особу) не може перевищувати норму вивезення ін/валюти (дорожніх чеків), встановлену Інструкцією про переміщення готівки і банківських металів через митну територію України, затвердженою постановою Правління НБУ 27.05.2008 р. № 148 (до 10000 євро – без письмового декларування, більше 10000 євро – за письмового декларування). Крім того, декларування коштів фізичної особи та коштів підприємства, проводиться окремо (п.5 глави 2 Інструкції 148).

Для відшкодування *добових витрат* необхідно визначити фактичний час перебування працівника за кордоном. Термін знаходження у відрядженні визначається:

– згідно з відмітками контрольно–пропускних пунктів Прикордонних військ України у закордонному паспорті – у разі відрядження до країни, з якою встановлений повний прикордонний контроль;

– згідно з відмітками у посвідченні про відрядження сторони, що відправляє, і сторони, що приймає, – у разі відрядження до країни, з якою на встановлений або спрощений прикордонний контроль.

Якщо дата виїзду (повернення) у відрядження до країн, з якими встановлено повний прикордонний контроль, не співпадає з датами відмітки у закордонному паспорті чи документі, що замінює його, то добові витрати за час переїзду через територію України відшкодовуються відповідно до порядку, передбаченим для відряджень в межах України.

За відсутності вищезгаданих відміток добові витрати (як і інші витрати) працівнику не відшкодовуються і до складу витрат підприємства (у податковому обліку) не включаються.

Визначена кількість днів відрядження для виплати добових здійснюється з урахуванням дня вибуття у відрядження та дня прибуття на місце постійної роботи, яка зараховується як два дні відрядження.

Відносно *податкових витрат на відрядження*, то вони регламентовані п. 140.1.7 ПКУ. Не дозволяється включати до витрат витрати, не підтверджені документально, а до витрат на харчування – вартість алкогольних, тютюнових виробів, сум «чайових», за винятком випадків, коли суми «чайових» включаються до рахунку згідно із законами країни перебування, а також за видовищні заходи.

Суми добових у разі відрядження за кордон не повинна перевищувати 0,75 розміру МЗП на 01.01 звітного року (у 2013 р. – 860,25 грн. за кожний календарний день відрядження).

Крім того, небюджетні підприємства мають право відшкодовувати вартість включених в рахунки на проживання витрат на харчування в їх фактичному розмірі (код 110.07.14 ЄБПЗ).

Таким чином, розмір добових за кордон кожне підприємство визначає індивідуально, проте на витрати податкового обліку можна віднести витрати з врахуванням обмеження п. 140.1.7 ПКУ.

При перевищенні встановлених добових над законодавчим лімітом (та неповерненні в установлені терміни невикористаних сум) сума такого перевищення (неповернення) підлягає оподаткуванню ПДФО в порядку, визначеному п. 164.2.11, 164.5, 167.1 і п. 170.9 ПКУ (15%, 17%, застосування «натурального» коефіцієнта).

Авансовий звіт про витрачені у відрядженні кошти надається до кінця 5-го банківського дня, наступного за днем завершення відрядження п. 170.9.2 ПКУ), при отриманні готівки з застосуванням пластикових карт під час відрядження – до закінчення 3-го

банківського дня. При розрахунках під час відрядження в безготівковій формі з використанням пластикової картки – граничний термін Звіту – 10 банк/днів, при поважних причинах – до 20 банк/днів.

Залишок коштів понад сум, підтверджених в авансовому звіті, підлягає поверненню працівником до каси підприємства, установи і організації в грошових одиницях, в яких вони були видані, який підлягає зарахуванню на поточний рахунок в іноземній валюті на протязі 5 банк/днів з моменту оприбуткування в касі підприємства (п. 8.4 Правил 200).

Виплата працівнику кредиторської заборгованості за відрядженням здійснюється до закінчення 3-го банківського дня після затвердження керівником Звіту про використання коштів, наданих на відрядження (п. 19 розд.ІІІ Інструкції 59).

При здачі до бухгалтерії *авансового звіту* до нього повинні бути прикладені посвідчення про відрядження, оформлене у встановленому порядку, та документ (в оригіналі), що підтверджує оплату витрат, з зазначенням форми їх оплати (готівкою, чеком, кредитною картою, безготівковим розрахунком). При закордонних відрядженнях до звіту додається ксерокопія відміток у закордонному паспорті, завірена відділом кадрів чи керівником підприємства.

Крім того, для підтвердження витрат на відрядження необхідна наявність звітів про виконані роботи осіб, які були у відрядженнях, у відповідності з поставленим завданням, а саме: документів, які засвідчують участь відправленої особи у переговорах, конференціях чи симпозіумах, які проводяться по тематиці, що стосується основної діяльності підприємства чи установи, яка відправляє працівника.

5.2. Бухгалтерський та податковий облік витрат на закордонні відрядження.

Бухгалтерський облік. Операції, що проводяться в іноземній валюті, враховуються відповідно до норм П(С) БУ 21 "Вплив зміни валютних курсів".

Дебіторська заборгованість, що утвориться під час видачі авансу в іноземній валюті, буде:

- 1) визначена за валютним курсом на дату видачі авансу;

2) визнана немонетарною статтею, оскільки її погашення не передбачається у грошовій формі.

Тому фактичні витрати відрядженого працівника в іноземній валюті відповідно до затвердженого Звіту, але в межах авансу, відображаються **за курсом на дату видачі авансу** з включенням до відповідних витрат (адміністративних, загальновиробничих тощо).

Якщо працівник не повністю використав виданий йому аванс, то така дебіторська заборгованість трансформується *в монетарну статтю*, так як борг повинен бути погашений грошовими коштами.

Якщо фактичні витрати працівника в іноземній валюті у затвердженому Звіті більше виданого авансу, то таке **перевищення** підлягає перерахунку і включенню до витрат **за курсом на дату затвердження Звіту**, а кредиторська заборгованість, що утвориться, вважатиметься монетарною статтею і підлягає перерахунку на кожен дату балансу (поки не буде виплачено працівнику борг) і на дату погашення кредиторської заборгованості (виплати іноземної валюти).

Різниця, що виникла в результаті такого перерахування, вважається курсовою різницею і включається до складу інших операційних витрат (рахунки 84 "Інші операційні витрати", 94 "Інші витрати операційної діяльності") і доходів (рахунок 71 "Інший операційний дохід").

Аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами ведеться в розрізі фізичних осіб, які отримали грошові кошти під звіт. Сальдо на субрахунках 372 "Розрахунки з підзвітними особами" може бути як дебетовим, так і кредитовим.

Дебетове сальдо вказує на залишки отриманих під звіт, за якими ще не надані звіти. Кредитове сальдо відображає розмір перевитрат коштів по авансовому звіту у порівнянні з сумою, отриманою під звіт.

Згідно П(С)БО на підприємствах, організаціях вказані вище показники відображаються розгорнуто: дебетове сальдо – у складі оборотних активів, кредитове сальдо – у складі зобов'язань балансу підприємства.

Відшкодування працівнику витрат, пов'язаних з відрядженням відображається по дебету субрахунку 372 "Розрахунки з підзвітною особою" та кредиту субрахунку 301 "Каса в національній валюті".

Згідно з П(С)БО 16 "Витрати" оплата службових відряджень визнається витратами звітного періоду, і включається до собівартості товарів (робіт, послуг) при наявності підтверджуючих в оригіналі

документів при умові, що ці витрати пов'язані з господарською діяльністю підприємства.

В бухгалтерському обліку витрати на відрядження відображаються по кредиту субрахунку 372 "Розрахунки з підзвітними особами" у кореспонденції з дебетом рахунків затрат, які бухгалтер підприємства визначає самостійно залежно від мети, зазначеної в наказі про відрядження.

Порівнюючи норми П(С)БО 21 з нормами п. 153.1 ПКУ, робимо висновок про ідентичність відображення на сьогодні витрат на відрядження в іноземній валюті як в бухгалтерському, так і в податковому обліку.

5.3. Розрахунки із застосуванням пластикових карток.

У разі відрядження за кордон працівникові, направленому у відрядження, сума авансу в іноземній валюті може бути або видана особисто, або перерахована в безготівковій формі на картковий рахунок. Вказаний рахунок є різновидом поточного рахунку.

Основним документом, що регламентує порядок здійснення розрахунків із пластиковою картою, є Положення про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх застосуванням, затверджене Постановою постановою НБУ № 223 від 30.04.2010 р.

Працівник, який відряджається, може за допомогою карткових рахунків:

- проводити безготівкові розрахунки в іноземній валюті за межами України, пов'язані з витратами на відрядження і представницькими витратами;
- одержувати готівку в іноземній валюті для оплати витрат на відрядження або за межами України, або в установленому порядку на території України в касі емітента.

Проте, працівник, який відряджається, не має права застосовувати корпоративну картку для оплати в іноземній валюті договорів (контрактів), здійснюваних від імені резидента.

Кошти, списані з карткового рахунку, вважаються виданими під звіт.

У разі, якщо підприємство не має корпоративної картки, грошові кошти на відрядження працівнику можуть бути видані через особові карткові рахунки. Кошти, зараховані на особистий картковий рахунок працівника, вважаються виданими йому під звіт.

Використання коштів з карткового рахунку повинно бути підтвержене відповідними звітними документами: сліпом, квитанцією платіжного терміналу, чеком касового апарату, чеком банкомату і т.п. Повернення працівником невикористаних коштів проводиться відповідно до законодавства України.

У момент видачі корпоративної платіжної картки доступна сума відображається за дебетом позабалансового рахунку 051 «Забезпечення надані» рахунку 05 «Гарантії і забезпечення надані», при поверненні картки – за кредитом 05. Витрати та курсові різниці за іноземною валютою на картковому рахунку відображаються за загальними правилами.

Питання для самоконтролю

1. Яким чином здійснюється документальне оформлення відрядження?
2. Який порядок визначення суми авансу?
3. Яким чином відображаються в обліку витрати на відрядження в іноземній валюті?
4. Які витрати на відрядження включаються до складу витрат?
5. Як встановлюється строк знаходження працівника у відрядженні? Який граничний строк знаходження працівника у відрядженні?
6. Які витрати на відрядження не включаються до складу витрат? Яких вимог потрібно дотриматись для включення витрат на відрядження до складу витрат?

Тема 6. Облік експортних операцій

- 6.1. Поняття і умови здійснення експортних операцій.**
- 6.2. Митне оформлення зовнішньоекономічних операцій.**
- 6.3. Документальне забезпечення митного оформлення товарів, що експортуються**
- 6.4. Строки проведення розрахунків за експортними операціями.**

6.5. Облік операцій з експорту товарів (продукції) за умови прямого виходу підприємства на зовнішній ринок.

6.6. Облік операцій з експорту робіт, послуг.

6.7. Облік авансів, одержаних від іноземних покупців.

Література: 1, 4, 5, 6, 14, 18, 24 – 26, 38

6.1. Поняття і умови здійснення експортних операцій.

Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності (у т.ч. з оплатою в негрошовій формі) з вивозом або без вивозу цих товарів за митну територію України, включаючи реекспорт товарів.

Поняття "експорт", наведене в Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність", відрізняється від поняття "експорт" для цілей оподаткування.

У цілях оподаткування **під експортом** розуміються виключно операції з вивезення товарів за межі митної території України для їх споживання за її межами у митному режимі експорту (регулюється главою 15 розділу V Митного кодексу України (МКУ)) або реекспорту (регулюється главою 16 розділу V МКУ).

Тобто в податковому обліку при віднесенні операції до експортної вирішальне значення має *наявність факту вивезення товарів*, підтвердженого вантажною митною декларацією, і продаж товарів нерезидентам на митній території України не розцінюється як експортна операція.

Що стосується послуг, то для їх оподаткування необхідно визначитися з місцем їх постачання, так як саме таке місце є основним критерієм для оподаткування чи неоподаткування ПДВ операцій з постачання послуг.

Юридична особа може здійснювати експорт товарів у разі дотримання наступних умов:

- здійснення експортних операцій повинно бути передбачено статутними документами;

- контракт на експорт повинен відповідати всім вимогам, встановленим Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів;

- при визначенні предмета експорту повинні бути враховані такі обмеження, як квотування і ліцензування експорту.

В Україні для здійснення експортної діяльності використовуються генеральні, разові та відкриті (індивідуальні) ліцензії.

Ліцензія на експорт і її копії заповнюються на англійській мові. Кожен документ повинен мати стандартний серійний номер, за допомогою якого він може бути ідентифікований.

Індивідуальні ліцензії на експорт товарів видаються Міністерством економіки на підставі заявки суб'єкта ЗЕД.

В основі облікової вартості експортних товарів лежить їх фактична собівартість. Вона залежить від виду експортної операції.

Витрати на експорт товарів складаються з таких основних елементів: витрати виробника товару (собівартість, пакування, маркування тощо), витрати в країні експортера (навантаження, перевезення, інщі), витрати на основне перевезення (транспортування, страхування), витрати в країні імпортера (розвантаження, навантаження, складування, страхування, доставка тощо).

По експортних поставках відбувається сплата митних послуг, мита (при наявності), і ПДВ (в більшості випадків ПДВ по експорту нараховується за "нульовою" ставкою). Методика нарахування зазначених зборів і податків аналогічна до імпортних поставок. Сплата мита і митного збору відбувається до/або в момент митного оформлення товарів, що вивозяться з України.

6.2. Митне оформлення зовнішньоекономічних операцій.

Митне оформлення (митне очищення, розмитнення, декларування вантажу) - терміни під якими розуміється виконання необхідних формальностей, що виникають у зв'язку з переміщенням через митний кордон товарів і транспортних засобів, а також у випадку зміни митного режиму.

Митне оформлення включає пред'явлення митному органу товаросупроводжувальних, дозвільних документів, митної декларації, товарів що декларуються, та сплату митних платежів.

Митне оформлення є необхідною умовою при перетинанні митного кордону, або зміні митного режиму.

Термін **митне очищення** найчастіше або **розмитнення** частіше застосовується при ввезенні (імпорті) товарів. Згідно законодавства митне оформлення може проводити або український суб'єкт ЗЕД або **митний брокер** – організація, що здійснює декларування й оформлення вантажу на підставі договору.

Операції по митному оформленню, виконувані брокером:

- декларування товарів, складання ВМЛ, і супутніх документів;
- надання митному органу необхідних документів;
- пред'явлення товарів що декларуються;
- інші операції, необхідні для митного оформлення і контролю.

Митний брокер несе відповідальність за сплату платежів і правильність оформлення документів.

Митний брокер - це комерційна організація, діяльність якої укладається в представленні інтересів замовника в митниці, а також здійсненні операцій по митному оформленню товарів і транспортних засобів від власного імені, але за рахунок і з доручення замовника. Відносини між клієнтом і митним брокером будуються на договірній основі. Брокер виступає посередником між відправником вантажу, вантажоодержувачем і перевізником з одного боку, і державою в особі митних органів з іншої. За домовленістю митний брокер може також виконувати інші функції, як одержання дозвільних документів, експертних висновків, сертифікацію вантажу і навіть оплату митних платежів.

Щоб уникнути можливих проблем слід переконатись, що брокерська фірма входить до державного реєстру митних брокерів і має ліцензію на подібну діяльність, а також поцікавитися репутацією.

Відповідно до статті 47 Митного Кодексу України, допуск митницею підприємства до декларування на підставі договору здійснюється шляхом видачі такому підприємству свідництва про визнання його як декларанта.

Митний режим - це сукупність норм, установлених законами з питань митної справи, що залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України визначає порядок такого переміщення й обсяг митних процедур, які при цьому здійснюються.

Декларант самостійно вибирає митний режим, у який розміщуються товари, відповідно до мети їхнього переміщення через митний кордон України, і на підставі документів, які подаються

митному органу для здійснення митного контролю й митного оформлення (стаття 186 Митного кодексу України).

Митним кодексом України передбачено застосування таких митних режимів (ст. 70 МКУ):

- імпорт (випуск для вільного обігу);
- реімпорт;
- експорт (остаточне вивезення);
- реекспорт;
- транзит;
- тимчасове ввезення;
- тимчасове вивезення;
- митний склад;
- вільна митна зона;
- безмитна торгівля;
- переробка на митній території;
- переробка за межами митної території;
- знищення або руйнування;
- відмова на користь держави.

6.3. Документальне забезпечення митного оформлення товарів, що експортуються

Експорт - митний режим, при якому товари вивозяться за межі митної території *без зобов'язання про їхнє зворотнє ввезення* на цю територію. При випуску товарів у митному режимі експорту товари повинні бути вивезені за межі митної території в тому стані, у якому вони були на день прийняття митної декларації, крім змін стану товарів внаслідок природного зношування або зміни кількості чи ваги при нормальних умовах транспортування і зберігання. Вивезення товарів за межі митної території України **в режимі експорту** передбачає:

- 1) подання митному органу документів, які засвідчують підстави й умови вивозу товарів за межі митної території України;
- 2) сплату податків і зборів, установлених на експорт товарів;
- 3) дотримання експортером вимог, передбачених законом.

Документи необхідні для оформлення товарів і транспортних засобів у **митний режим експорту**.

1. Платіжне доручення про оплату митних платежів* (* після вступу України до СОТ митні збори не сплачуються, тому при експорті товарів необхідно сплачувати тільки експортні мита та акцизи якщо це передбачено законодавством).

2. Платіжне доручення, що підтверджує сплату за послуги митного терміналу.

3. Необхідні дозвільні документи (сертифікати якості, фітосанітарний, екологічний сертифікат, висновок експерта гемолога та інші документи).

4. Контракт, специфікація, додаткова угода.

5. Оригінали інвойсу.

6. Сертифікат походження (СТ-1, якщо товари вироблені в Україні).

7. Картка акредитації (обліку) у митному органі.

8. Довідка про декларування валютних цінностей, що знаходяться за межами митної території України або довідка про їх відсутність (за останній квартал).

9. Книжка МДП (CARNET TIR) (при наявності).

10. Транспортна накладна CMR (міжнародна автодорожна ТТН) (AWB, Ж/Д накладна, авіаційна накладна, коносамент в залежності від виду транспорту).

11. Паспорт водія.

12. Свідоцтво на право міжнародних перевезень під митним забезпеченням (при наявності).

13. Технічний паспорт транспортного засобу.

14. Договір на декларування товарів при залученні до митного оформлення брокерських організацій.

15. Справка про транспортні витрати від м. Запорозьке до кордону України від перевізника (при необхідності).

16. Інші документи (ліцензії, дозволи, експертні висновки ін.).

6.4. Строки проведення розрахунків за експортними операціями.

При здійсненні розрахунків із зовнішньоекономічних операцій треба враховувати вимоги, встановлені Законом України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" № 185/94 від 23.09.94 р.

При здійсненні експортних операцій виручка резидентів підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках в терміни виплати заборгованостей, вказані в контракті, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки ввізної вантажної митної декларації) або з моменту підписання акту або будь-якого іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності.

Між тим ст.1 Закону 185 передбачено також, що НБУ має право запроваджувати на строк до шести місяців інші терміни розрахунків. Так, постановою НБУ № 475 від 16.11.2012 р. термін повернення валютної виручки скорочено вдвічі і з 19.11.2012 р. не повинен перевищувати 90 кал/днів (дія продовжена тричі).

Відлік законодавчо встановленого терміну розрахунків в іноземній валюті при здійсненні резидентами України експортних операцій починається:

- **при експорті товарів** — з наступного календарного дня після дня митного оформлення (оформлення вивізної ВМД – наявності на всіх її листках відбитку особової номерної печатки службової особи митниці);

- **при експорті робіт (послуг), прав інтелектуальної власності** — з наступного календарного дня за днем підписання акту або іншого документа, що засвідчує виконання робіт (надання послуг), експорт прав інтелектуальної власності.

Порушення вказаних термінів спричиняє стягнення пені у розмірі 0,3% від суми неoderжаної (несвоечасно одержаної) виручки за кожен день прострочення за курсом НБУ, що діяв на дату виникнення заборгованості.

Якщо з певних причин здійснити розрахунки з іноземним партнером у встановлені строки неможливо, керівництво підприємства повинно звернутися до Мінекономіки за висновком на продовження встановлених законодавством строків розрахунків. Для цього резидент повинен надати заявку та матеріали щодо обґрунтованості зміни попередніх строків.

Перевищення зазначених термінів здійснення розрахунків при експортних операціях допускається при віднесенні здійснюваних

операцій до операцій кооперації, консигнації, комплексного будівництва, оперативного і фінансового лізингу, постачання складних технічних виробів і товарів спеціального призначення, ін. – при наявності вказаного висновку.

Контроль за дотриманням вказаних строків покладений на уповноважені банки, фінансові установи і національного оператора поштового зв'язку, що мають генеральну ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій. Ці установи контролюють розрахунки по валютних операціях, які здійснюються через такі установи. Зобов'язані інформувати НБУ про суб'єктів ЗЕД, які порушили вказані строки (НБУ надає таку інформацію про порушення органам ДПС). Крім того, митні органи надають до ДПС та до банків реєстри ВМД щодо всіх експортно-імпорتنих операцій. **Реєстр ВМД** – реєстр ввізних чи вивізних ВМД, на основі яких товари, що експортуються (імпортуються), перетнули митний кордон України.

При цьому право стягувати пеню з порушників надано органам ДПС за результатами документальних перевірок.

6.5. Облік операцій з експорту товарів (продукції) за умови прямого виходу підприємства на зовнішній ринок.

В основі обліку експортних угод без участі посередника є договір постачання. За його умовами українська сторона може отримувати кошти від іноземного покупця до/або після відвантаження експортної продукції.

Після цієї операції можливе відображення витрат по експортній операції, а саме списання реалізованих на експорт товарів по дебету рахунку 90 "Собівартість реалізації" і кредиту рахунків 28 "Товари" або 26 "Готова продукція" за обліковою вартістю.

В процесі реалізації експортної продукції у підприємства виникають комерційні витрати, зокрема такі, як витрати на підготовку товарів до відвантаження, їх перевезення всередині країни та за кордоном, вантажно-розвантажувальні роботи, страхування та зберігання вантажів в дорозі, оплату зборів за митне оформлення вантажів тощо. Такі витрати накопичуються на рахунок 93 "Витрати на збут" з подальшим перенесенням до складу фінансових результатів.

Реалізація експортної продукції і експортних товарів відображається за контрактною вартістю відповідно до базисних умов

постачання. При визначенні контрактної вартості враховуються облікова вартість і базисні умови постачання. ПДВ і акциз по експортних товарах в контрактні ціни не включаються.

Одночасно з реалізацією в бухгалтерському обліку відображається списання первісної вартості реалізованих експортних товарів (собівартості експортної продукції) і накладних витрат, пов'язаних з цією операцією (мити, плата за митне оформлення, транспортні витрати тощо).

Аналітичний облік експортних операцій необхідно організувати за трьома основними напрямками:

- за кожним покупцем;
- по кожному платежу;
- за валютою платежу.

Для узагальнення інформації про розрахунки з іноземними покупцями та іншими дебіторами використовується Журнал № 3 і відомості аналітичного обліку за відповідними рахунками, які ведуться паралельно в національній і іноземній валютах.

Основними завданнями обліку експортних операцій є:

- формування достовірної інформації про реалізацію експортованих товарів;
- своєчасне виявлення і правильне визначення експортних операцій;
- формування достовірної інформації про стан розрахунків з іноземними покупцями і посередниками;
- формування достовірної інформації про курсові різниці.

Підставою для обліку експортних товарів і їх руху є оформлені відповідним чином товаросупровідні, транспортні, експедиторські, страхові, складські, розрахункові, митні, претензійно-арбітражні й банківські документи.

Підтвердженням завершення експортної операції є печатка митниці країни-одержувача на товаросупровідних документах і довідки банку про надходження грошових коштів на рахунок підприємства.

У бухгалтерському обліку *при визнанні доходів* слід керуватися п. 5 П(С) БУ 21 "Вплив змін валютних курсів", згідно з яким операції в іноземній валюті під час первинного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції.

Дохід (виручка) від реалізації визнається при виконанні наступних умов відповідно до п. 8 П(С)БО 15):

- покупцю передані всі ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на товари;
- підприємство не здійснює в подальшому управління і контроль за реалізованими товарами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- існує впевненість у збільшенні економічних вигод підприємства від операції, та витрати можуть бути достовірно визначені.

Дотримання першої умови напряму залежить від умов постачання, обумовлених договором. Так, залежно від умов постачання, дохід від експорту може визнаватися:

- в момент відвантаження зі складу продавця;
- при передачі товарів транспортній організації для доставки покупцю;
- при передачі товарів покупцю за межами митної території України.

У такому ж порядку відбувається визнання доходів і у податковому обліку (відповідно до п.135.1, 135.2 ПКУ).

Слід зазначити, що дата визнання доходу не завжди може співпадати з датою податкових зобов'язань з ПДВ, так як останні виникають на дату оформлення ВМД.

У податковому обліку слід пам'ятати про застосування звичайних цін, поняття і методи визначення яких містяться в ст.39 ПКУ.

Після переходу права власності від продавця до покупця в бухгалтерському обліку дохід від реалізації відображається по дебету субрахунку 362 "Розрахунки з іноземними покупцями" і кредиту рахунку 70 "Доходи від реалізації".

Витрати по експортних операціях списуються у звичайному порядку - по дебету рахунку 90 "Собівартість реалізації" і кредиту рахунку 28 "Товари" або рахунку 26 "Готова продукція" – при визнанні доходів. Таке ж правило діє і в податковому обліку.

Відповідно до п.153.1.1 ПКУ доходи підлягають перерахунку в нац/валюту:

- в частині вартості, яка не була оплачена в попередніх періодах
- по курсу НБУ на дату визнання таких доходів (тобто відвантаження);

- в частині раніше отриманої оплати – по курсу НБУ на дату отримання авансу. При цьому, слід застосовувати курс на дату зарахування коштів на поточний, а не на розподільчий рахунок.

Об'єктом оподаткування ПДВ є операції з вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України і надання послуг (виконання робіт), місце постачання яких розташоване на митній території України.

Базою оподаткування податком на додану вартість при експорті товарів (робіт, послуг) є договірна вартість. Але при цьому операції з вивозу товарів за межі митної території України є об'єктом оподаткування ПДВ за ставкою 0%. Нульова ставка застосовується тільки при умовах фактичного вивозу товарів за межі митної території України. Товари вважаються вивезеними за межі митної території України у випадку, якщо їх вивіз засвідчений належним чином оформленою вантажною митною декларацією.

6.6. Облік операцій з експорту робіт, послуг

Експорт послуг - експорт нематеріальної продукції сфери послуг, що включає комерційні, професійні та споживчі послуги.

Експорт робіт, послуг класифікується **як експорт капіталу**, тобто як вивезення за межі України капіталу в будь-якій формі з метою отримання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності.

Перелік послуг (робіт), які вважаються такими, що експортуються, включає:

- консультаційні, інформаційні та аудиторські послуги;
- послуги та роботи, пов'язані з нерухомим майном, включаючи будівельно-монтажні та експлуатаційні роботи;
- надання нерезидентам в оренду, чартер, фрахт морських або повітряних суден, що використовуються на міжнародних маршрутах або лініях, а також космічних кораблів,
- супутників або їх частин чи окремих функцій;
- надання послуг персоналу з обслуговування морських, повітряних та космічних об'єктів, зазначених у попередньому пункті;

- надання послуг з передачі авторських прав, ліцензій, патентів, прав на використання торгових марок, інших юридичних та економічних знань, а також обробки даних та інформації для резидентів;

- надання послуг з організації реклами і публічних зв'язків за межами України;

- забезпечення персоналом нерезидентів України, культурної, спортивної, освітньої діяльності за межами України;

- надання послуг з туризму на території України в разі їх продажу за межами України безпосередньо або при посередництві нерезидентів із застосуванням безготівкових розрахунків.

Документом, який підтверджує факт виконання робіт (послуг), є акт виконаних робіт (наданих послуг), оформлений належним чином.

Порядок відображення в бухгалтерському обліку валютних операцій, пов'язаних з експортом послуг нерезидентам, в цілому, аналогічний порядку обліку операцій з експорту готової продукції, за виключенням субрахунку, на якому відображається собівартість виконаних робіт (наданих послуг) (903).

Проте слід відмітити особливості оподаткування послуг.

Доходи за виконані роботи, надані послуги визнаються на дату їх надання. Дохід від надання послуг, виконання робіт визнається відповідно до п.10 П(С)БО 15, виходячи із ступеня завершеності операції на дату балансу, якщо може бути достовірно оцінений результат такої операції.

ПДВ. В даному випадку об'єктом оподаткування є лише послуги з місцем їх постачання на митній території України. Тому необхідно визначити місце постачання послуг відповідно до ст.186 ПКУ.

6.7. Облік авансів, одержаних від іноземних покупців.

При відображенні експортних операцій в бухгалтерському обліку слід врахувати, що **при отриманні авансу дохід перераховується** у валюту звітності із застосуванням **валютного курсу на дату отримання авансу**. Це означає, що доходи визнаються на дату відвантаження товарів, що експортуються, але при цьому

визначаються не за курсом на момент відвантаження (надання), а за курсом на дату авансу.

Тобто, у даному випадку, незважаючи на зміну курсу на кінець кварталу і на момент відвантаження продукції, курсові різниці не розраховуються, а дохід від продажу продукції визначається за курсом НБУ на дату авансу.

Вартість реалізації, що перевищує суму попередньої оплати, визначається із застосуванням валютного курсу на дату визнання доходу від реалізації.

Якщо ж реалізовано готової продукції, товарів та інших активів на суму меншу, ніж попередньо одержаний аванс, і подальша реалізація цьому покупцеві не передбачається, а залишок авансу підлягає поверненню покупцю грошима, то зобов'язання в сумі залишку авансу підлягає перерахунку за валютним курсом на кожну дату балансу (поки не відбудеться сплата грошей) і на дату погашення зобов'язання (сплати грошей).

У зв'язку з цим в обліку необхідно чітко розділяти суми в іноземній валюті, що надійшли від нерезидентів як погашення існуючої заборгованості, та суми авансів, що надійшли. Для обліку останніх використовується субрахунок 681 "Розрахунки за авансами одержаними".

Якщо першою подією є отримання оплати (авансу), то така кредиторська заборгованість є немонетарною і перерахунку в подальшому не підлягає (курс/різниці не визначаються).

Курсові різниці визначаються за загальними правилами (в податковому обліку за правилами бухгалтерського). Порядок перерахунку заборгованості покупця-нерезидента, а також визначення курсових різниць в податковому обліку ідентичний бухгалтерському.

Питання для самоконтролю

1. Які нормативно-правові акти використовують суб'єкти підприємницької діяльності для роботи на зовнішньому ринку?
2. Який строк проведення розрахунків в іноземній валюті за експортними операціями? Які санкції застосовуються за неповернення

(несвоєчасне повернення) валютних цінностей на поточний рахунок?
В якому розмірі?

3. Які документи надаються митниці для здійснення експорту?

4. Які товари є об'єктами оподаткування ПДВ при вивезенні їх за територію України? За якими ставками?

5. У чому полягають розрахунки за документарним акредитивами та документарним інкасо?

6. Відобразіть на рахунках операції, пов'язані з експортом.

7. У чому полягають особливості відображення в бухгалтерському обліку операцій з експорту робіт, послуг?

8. За яким валютним курсом перераховується у валюту звітності контрактна вартість товарів, відвантажених на експорт з наступною оплатою?

9. Як відображається на рахунках бухгалтерського обліку реалізація товарів на експорт на умовах попередньої оплати?

10. Назвіть операції, з яких ПДВ обчислюється за нульовою ставкою.

11. Особливості оподаткування операцій щодо експорту послуг за межі митної території України.

12. Визначте критерії для автоматичного відшкодування ПДВ.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф., Жиглей І.В. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 388 с.

2. Бутинець Ф.Ф., Жиглей І.В. Облік зовнішньоекономічної діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 2-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 544 с. (бібл. шифр 657/ Б93)

3. Гордієнко Н.І., Карпушенко М.Ю. Облік зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. Харків: Страйд, 2006. – 304 с. (бібл. шифр 657/)-17)

4. Кадуріна Л.О., Стрельнікова М.С. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 606 с. (бібл. шифр 657/ К13)

5. Войтенко Т. ЗЕД: бухгалтерський і податковий облік у подробицях. – Харків: Фактор, 2013. – 400 с.

6. Трусов О., Рудяк Ю. Довідник ЗЕДівця. – Харків: Фактор, 2009. – 704 с.

7. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати, видання МТП № 560, введені в дію з 01.01.2000 р.

8. Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність».

9. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р. № 1560 – ХІІ.

10. Декрет КМУ від 19.02.1993 № 15-93 р. «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»

11. Закон України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» № 185/94 від 23.09.94 р.

12. Закон України "Про фінансовий лізинг" від 16.12.97 р. № 723/97-ВР.

13. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" № 996 від 16.07.99 р.

14. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI.

15. Податковий кодекс України. Закон України № 2755 – VI від 02.12.2010 р.

16. Указ Президента України «Про врегулювання порядку отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства» № 734 від 27.06.99 р.

17. Постанова КМУ і НБУ № 444 від 21.06.95 р. «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів та типових формах захисних застережень»

18. Постанова КМУ від 29 грудня 2007 р. N 1409 «Про затвердження Порядку продовження строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями»

19. Постанова КМУ від 27.12.2010 № 1195 Про перелік товарів, щодо яких під час тимчасового ввезення на митну територію України застосовується часткове умовне звільнення від обкладення податком на додану вартість

20. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. - Постанова КМУ від 02.02.2011 р. N 98.

21. Уніфіковані правила з інкасо Міжнародної торгової палати від 01.01.79 р. № 322

22. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Класифікатора іноземних валют" від 04.02.1998 р. № 34.

23. Наказ МФУ "Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон" від 13.03.1998 р. № 59

24. Інструкція про порядок здійснення контролю за експортними, імпорнтними операціями, затверджена постановою Правління Національного банку України від 24.03.99 р. № 136

25. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджені наказом МФУ від 30.11.99 р. № 291

26. Положення про валютний контроль, затверджене постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. № 49

27. Наказ Міністерства економіки № 201 від 06.09.2001 р. "Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)".

28. Інструкція про порядок відкриття, використання та закриття рахунків в національній іноземній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492

29. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516

30. Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам . - Постанова Правління Нацбанку України від 17.06.04 № 270.

31. Постанова Правління НБУ «Про встановлення процентних ставок за зовнішніми займами резидентів» від 03.08.2004 р. № 363

32. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 "Витрати"

33. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 21 "Вплив зміни валютних курсів", затверджений наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193.

34. Правила торгівлі іноземною валютою, затверджені постановою правління НБУ від 10.08.2005 р. № 281

35. Правила використання готівкової іноземної валюти на території України, затверджені постановою правління НБУ від 30.05.2007 р. № 200

36. Інструкція про переміщення готівки і банківських металів через митну територію України, затверджена постановою Правління НБУ 27.05.2008 р. № 148

37. Положення про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх застосуванням, затверджене Постановою постановою НБУ № 223 від 30.04.2010 р.

38. Постанова правління НБУ «Про зміну термінів розрахунків за операціями з експорту і імпорту товарів і введенні обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті» від 06.11.2012 р. № 475